

LIGET

2023-7
július

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVI. évfolyam 7. szám]

Nacsinák Gergely András MILYEN HOSSZÚ LEHET	4
EGY FILOZÓFIA?	
Lendvai Zalán EGY LEMERÜLT TELEFON;	18
PEREMVIDÉKI ROMANTIKA	
Taizs Gergő FÉNYTORZÓK	22
Czilczer Olga IDEIGLENESEN	24
Handi Péter LÉGGÖMB	26
 HORGAS BÉLA MŰVEIHEZ	
Ács József ANGYALOK ASZTALA	28
Bene Zoltán A KÖLTÉSZET SZABADDÁ TESZ	31
Tallár Ferenc FÁBÓL VASKARIKA?	35
Varga Zoltán Zsolt POKOLRA KELL ANNAK MENNI	39
Péter Ágnes A LÓ ÉS A LOVAS	49

HÁTTAL – VÁLOGATÁS A FORTEPAN KÉPEIBŐL

Szirmai Panni | **RANDEVÚ** 63

Nacsinák Gergely András | **KIRÁLYT A NAPRA KITENNI** 65

Szirmai Panni | **AZ EMLÉKHAJTÓL A MARCELL-HULLÁMIG –** 70

FODRÁSZATTÖRTÉNET BUDAPESTEN

Lányi András | **MENEKÜLÉS A GYŐZTESEK TÁBORÁBÓL** 81

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Nacsinák Gergely András

MILYEN HOSSZÚ LEHET EGY FILOZÓFIA?

2023-07-01 | NOVELLA

Mondhatnak bármit a nagyokosok, az eszmék súlyát csak a sírásók ismerik.

Mifelénk legalábbis, mert az eszméknek a világon alighanem egyedül mi adjuk meg a végtisztességet annak rendje és módja szerint.

A város határában húzódik, mohos kőfallal kerítve, az Elfeledett Esmék Temetője. Ami azt illeti, az elnevezés kissé patetikus, alighanem polgármesterünk költői hajlamáról vagy ómódiságáról tanúskodik. Az utóbbiban sem lenne semmi meglepő, hiszen emberemlékezet óta ő irányítja a várost. Azonfelül kissé eufemisztikus is, mert nem feltétlenül már feledésbe merült eszmékről van szó – hiszen akkor senki se tudna róluk, így elhantolni sem lehetne azokat –, hanem sok esetben inkább olyanokról, melyeket jobb volna elfelejteni.

csúful elvérzett világmegváltó tanok

Röviden: ez a temető az életképtelennek bizonyult, lejárt szavatosságú, avagy menet közben dicső vagy épp dicstelen véget ért szellemi szülemények végső

nyughelye. Mindenki ismer ilyeneket: elaggott és csöndben kimúlt ideológiákat, nagy dérrrel-dúrral hirdetett, aztán eltűntnek nyilvánított életeszményeket, barikádokon csúful elvérzett világmegváltó tanokat, a veszettség jeleit mutató, és ezért menet közben lepuffantott filozófiákat. Az itt dolgozó sírásók munkája – bár sokak szemében gyerekjátéknak tűnhet – a szakavatottak szerint hatványozottan nehezebb, mint más, szokványos temetőkertekben, és összehasonlíthatatlanul több felelősséggel jár. Ennek megfelelően alakult díjazásuk is, de minthogy tarifájukat közvetlenül a Magisztrátus állapította meg és fizette ki, senki sem tiltakozott: a városatyák szerint lakhelyünk nyugalma nem lehet pénzkérdés, márpedig a döglött eszmék nem megfelelő elhelyezése még az elhullt lábasjóságénál is nagyobb higiénés kockázattal jár, ekként pedig kardinális kérdés a békesség megőrzése szempontjából.

Ha jobban meggondoljuk, városatyáink bölcsen jártak el: az ideák sírba tétele kétségkívül különleges szakértelmet igényel. Mert milyen mélyre is kell egy eszmét elhantolni, ha azt akarjuk, hogy soha többé ne kísértsen? Eleget hallunk hányavetin elkapart ideológiákról, amelyek vissza-visszajárnak, zavart és nyugtalanságot szítva még évszázadokkal hivatalos haláluk után is. Mi másnak köszönhető az ilyesmi, ha nem a slendriánul végzett sírásásnak? Némely filozófiákat viszont éppen hogy tanácsos mindössze néhány centiméterrel a föld alá helyezni, mert – habár maguk kimúltak – termékenyítőleg hathatnak az élők gondolataira, és míg egy sekély sírhantból életnedveik hamar szétáramolhatnak a föld hajszálereibe, a rögök túlságos súlya már agyonnyomná azokat. Nem csoda, ha az eredetileg más temetőkből verbuválódott legények hamar egyfajta céhbe szerveződtek, és tudásuk egy idő óta éppúgy apáról fiúra száll, mint a kelmefestőké vagy serfőző mestereké; sajátos tolvajnyelvet használnak egymás közt, melyet kizárólag ők értenek, s ez városunk egyes polgárait már-már aggodalommal tölti el, különösen, hogy ezzel együtt az eszmék sírásói mintha elfeledkezzenek a rendes, a mindennapi emberi beszédről. Ám ez inkább közigazgatási kérdés. Néha – tiszteletből – városunk egy-egy gondolkodóját is itt helyezik örök nyugalomra, érdemeik elismerése mellett. A koporsóvivők hol arról számoltak be, hogy egyik-másik filozófus furcsamód könnyű, mintha pihetollakkal lenne bélelt a koporsó, másokról azt mondják, nehéz, mintha ólombélése volna, ám mindez semmiféle korrelációban nem áll sem a koporsó anyagával, sem az elhunyt testalkatával. Nyilván a bennük lakó eszme a ludas. Ilyenkor a gyásznép úgy gondolja, a temetőkert sírásói, beszéljenek bármilyen érthetetlen nyelven, mégis csak megérdemlik a bérüket.

heves vita

Néhanap – de tényleg csak nagyritkán – a magisztrátusban heves vita kerekedik, hogy ildomos-e valakit az Eszmék közé temetni, avagy sem. A legutóbbi ilyen eset, nem is olyan régen, Kolony úré volt.

*

Kolony úr, a nyugalomba vonult parfümőr inkább joviális bácsika benyomását keltette, mintsem úrét; mégis mindenki így, ezen a néven emlegette, amely a foglalkozása miatt ragadhatott rajta. Egykor övé volt a tekintélyt parancsoló, metszett üveglakos, bálteremszerű drogéria a főutcán. Odabent sokágú kristálycsillár pazarolta a fényt: ragyogása a polcokon sorakozó, csiszolt üvegpalackok regimentjéről tüzelt vissza, amelyekben különböző színű esszenciák várták, hogy Kolony úr értő orrcimpája megnagyítva tükröződjön bennük, és pipettájának óvatos, bűvészeket megszégyenítő mozdulatával egy még sosemvolt illatszülemény szolgálatába álljanak. Az üvegeken nem volt címke: a száz palack, tégely és ballon tartalmával kizárólag Kolony úr volt tisztában, aki sem segédet, sem inast nem tűrt maga mellett: mint mondta, a lábatlankodás, feleselés, lebzselés csak zavarná a koncentrációban. Ha fel is vett valakit, egy hét leforgása alatt elüldözte maga mellől állhatatos zsörtölődésével: semmi és senki nem volt elég jó neki. Vevőivel ellenben émelyítően nyájaskodott, és a Kolony-féle drogéria az évek során fogalommá vált, jóval városunk határán túl is. A parfümkészítésen felül egyetlen szerelme volt: a felesége, akinek legjobb tulajdonságaként mindig azt emlegette, hogy nem érez szagokat. Így édesmindegy volt neki, Kolony úr milyen illatvarázslatot mutat be épp az illóolajok főpapjaként: ő egyszerűen azt a Kolony urat szerette, aki késő délutánonként megállt a kertkapuban, és elkiáltotta magát: „Hazajöttem, szívem!” Kolony néni ilyenkor az ablakhoz lépett, és úgy integetett kifelé, mintha még mindig az a harminc év előtti fruska volna, akit a papája és mamája nem eresztenek ki nevelőnő nélkül az utcára, jobb híján tehát a függöny fátyla mögül integet gavallérjának. Kolony úr csak ezután nyitott be a kertkapun, peckesen vonulva át a rózsakerten, kimért léptekkel, hogy mire felhág a bejárati ajtóhoz vezető három lépcsőfokon, a résnyire nyitott ajtóban megpillanthassa felesége alakját.

Aztán beköszöntött az elkerülhetetlen nap, amikor Kolony néni nem válaszolt integetéssel a kiáltásra: a függöny nem lebbent meg, az ajtó nem nyílt résnyire: az asszony szélütötten feküdt a szoba közepén – és mire egy hét gyötrelmes agónia után kiszenedett, a kórházból már nem Kolony úr, hanem Kolony bácsi tért haza a megcsöndesedett házba. Megállt a kertkapu előtt, nagy levegőt vett, és nem szólt semmit: lassan ment végig a rózsakerten, számolva a lépéseket, a lépcsőfokokat külön is, az ajtó előtt pedig hosszan tétovázott, mintha nem hinné el, hogy ezentúl senki sem engedi be őt – mert a beengedés mozdulata a várakozás gyümölcse volt, és nem is a házra vonatkozott, inkább az egész napos, a reggeli órától egyre növekvő várakozásban létrejött térre: ide lett beengedve Kolony úr nap mint nap, ebbe a térbe, amely valahol az asszony szívében foglalt helyet, abban a szívben, ami ezzel a nappal megszűnt dobogni – ilyenformán pedig Kolony úrnak sem igazán volt hova hazatérnie.

*

Mint minden özvegy – pontosabban, mint a legtöbbjük –, idővel Kolony úr is megtanult együtt élni ezzel a jelenséggel, és mint minden özvegy – a többségük –, a szíve mélyén sohasem békült ki vele, az előállt helyzetet nem is annyira a világ igazságtalanságának, mint inkább figyelmetlenségének tudva be. Rászokott, hogy hosszasan álldogáljon az ajtó előtt: vagy töprengett, vagy adott egy esélyt a világnak – mindennap újabbat –, hogy kiköszörülje ezt a csorbát. A világ azonban makacs volt, mint rendszerint, és ebből a szempontból legalábbis igen megátalkodott: nem mutatkozott hajlandónak csorbát köszörülni vagy élni a lehetőséggel, melyet Kolony bácsi nagyvonalúan biztosított neki. Végül is rejtély, miért.

Kolony bácsi akkor is gyakorolta ezt a szokását, amikor egy évvel később túladott a drogérián: öt hosszú, tanácstalan percen keresztül csak álldogált az ólomüvegezésű bejárat előtt, aztán sarkon fordult, és elballagott a kávéházba, amely billiárdasztallal is rendelkezett. A világosra pörkölt kávé illatát ugyanis igen szerette. Még az előző nap megadóan felcímkézett minden üveget, a kulcsokat pedig mellényzsebéből átadta a szépreményű új tulajdonosnak, a következő szavak kíséretében:

– Eszébe ne jusson engem még egyszer beengedni ide, és szintúgy ne jusson eszébe új illatokat kreálni. Az illatnak az orrhoz van a legkevesebb köze. A nevemet pedig sürgősen vakarja le a bejárat fölül.

Azzal megfordult, és vissza se nézve, kihúzott derékkal távozott. Erre az egy percre fölsejlett benne a régi, ellentmondást nem tűrő Kolony úr, az utód ezért nem is mert vitatkozni, csak keresett gyorsan egy kőművest és egy cégérfestőt.

a halottakkal való együttélés művészete

Kolony bácsi továbbra is nap mint nap eljárt hazulról – sejthetőleg, hogy legyen alkalma visszatérni, és tépelődni a kertkaputól a házig vezető úton. Amely minden alkalommal egyre

hosszabbnak tűnt a számára. Erről a sajátos hazatérési ceremóniáról egyébiránt

Sramli néni, a Kolony-házaspár szemfüles szomszédja tájékoztatta Kolony bácsi tisztelőit. Sramliné akkor már évtizedek óta gyakorolta az özvegység művészetét, melyről elkönnyvelte, hogy alapjában véve a halottakkal való együttélés művészete; ugyanígy évtizedek óta irigyelte csendben Kolonyékat, tökéletesen eseménymentes életük miatt. A maga részéről ezért úgy érezte, most valamelyest helyrebillent a dolgok rendje, és a világot nem hagyott ki volna egyetlen napot sem, minden alkalommal ott állt ablakánál, a csipkefüggöny mögött, hogy lássa Kolony bácsi reménytelen hazatérési kísérleteinek hiábavaló rítusát.

*

Alighanem az őszi kertek jelentették ezekben a késői években Kolony bácsi számára az egyetlen megbízható örömforrást. – Az őszi kertek illatának nincs párja – szerette mondogatni, és a szeptember végi fényben úgy kisimultak arcán a ráncok, mintha ott sem lettek volna soha. Pedig, ha valaki, ő aztán szagolt már életében mindenfélét, polifon szaglás, mondogatták az emberek, ki is ókumlált jó pár rafinált illatot – de soha két egyformát, erre kényesen ügyelt, kinek-kinek személyre szabott parfümöt gyártott, mint az öltönyt vagy estélyit az úriszabó. A drogériával együtt azonban ezt a szenvedélyét is elhagyta – illetőleg, pontosított özv. Sramliné, valószínűleg a hazatérés az illatok birodalmába ugyanúgy ellehetetlenült számára, mint minden más, ezért is adhatott túl a drogérián. És bár özv. Sramliné ezen állítása meglepően filozofikus, nehéz vele vitatkozni. Elvileg nálánál jobban senki nem ismerte Kolonyék életét, a nevezetteket is beleértve. Vagy csak megvénült, és mint a vadászkutyáknak, eltompult a szaglása – tette még hozzá rosszmájúan. Csakugyan, ezt sem lehetett kizárni.

Szóval az őszi kertek. Kolony bácsi egyetlen vigasza.

– Mintha valamiért kifakultak volna a színek, elhalványultak volna a dolgok, és a világ már csak önnön távoli emléke lenne – magyarázta egy kóbor kedvű drótszőrű tacsónak, aki sétáin gyakorta melléje szegődött. – Ilyenkor azonban, figyeld csak meg – hajolt le hozzá, és orrukat mindketten a langyos levegőbe tartották –, ilyenkor a késői nap előcsalogatja az esztendő utolsó illatait, a legérettebb, legsűrűbb illatokat, amelyek a dolgok szívében laknak; és az év ebben a sóhajban árulja el azt a szépséget, amelyet eddig szégyenlősen tartogatott, várva valami jobbra.

Ilyeneket mond Kolony bácsi a drótszőrű tacsónak.

*

Egy ilyen délutáni sétáról hazatérvén, a kései, tömött illatokkal felvértezve, Kolony bácsi meglepő dolgot cselekedett. A rózsakerti ballagás végéhez érve, mielőtt föllépett volna az ajtóhoz vivő első lépcsőfokra, egy hirtelen negyedfordulattal egyenest a

kerítésen túl álló szomszéd ház felé, pontosabban annak ablaka felé, még pontosabban az ablak mögött dekkoló özv. Sramliné felé irányult, és emelt, de semmiképp sem indignálódott hangon feltette a kérdést:

– Sramliné kérem, meddig óhajtja még figyelemmel kísérni mindennapi hajótöréseimet?

Aki arra számít, hogy a koreográfiában bekövetkezett e nem csekély változás kibillentette, vagy netalán zavarba hozta Sramli nénit, az nem ismeri Sramli nénit. Minthogy pedig hevenyészett krónikám olvasóinak többsége biztos, hogy nem ismeri Sramli nénit, kénytelen vagyok rögzíteni: nemhogy zavarba nem jött, de a leleplezéstől meg sem rezdült. A tudott, de elhallgatott dolgokban nagy praxisa volt, így, ha egy-egy kimondásra is került ezek közül, elegánsan visszavonulhatott a többi mögé.

– Addig, tisztelt Kolony úr – válaszolt tehát habozás nélkül –, ameddig le nem tesz a hazatérés ostoba és illuzórikus kísérleteiről.

Kolony bácsi ezen icike-picikét meghökkent: ami azt illeti, életében nem beszélt három mondatnál többet szomszédasszonyával, és ez a három mondat is rendszerint a köszönés minimális meglepetéseket rejtő formuláira szorítkozott. Azt pedig semmiképp nem tételezte még álmában sem, hogy Sramliné az „illuzórikus” szót kiabálja át egyszer a léckerítésen. Hökkenten fordult tehát vissza menetiránynak, föllépdelt a három kőlépcsőn, és eltűnt a bejárati ajtó mögött – ezúttal töprengés és tétovázás nélkül.

érzésekkel felparcellázott világ

Tény, hogy Kolony bácsi még úr korában sem törődött valami sokat Sramliékkel: egészen lefoglalta őt a drogéria, pontosabban a valóság illatokkal való megfeleltetésének és

kitágításának eszméje – olyasféle rögeszme volt ez nála, mint a láthatár meghódítása a felfedezőknél. Tudni akarta, miképpen lehet az érzésekkel felparcellázott világ

határait átlépni, a megismerés ismeretlen tartományaiban kalandozva. Ehhez azonban az illatnak első lépésben tökéletesen illeszkednie kellett a látott, tapintott, hallott valóságához: a Kolony-féle parfümök mintegy ugródeszkeként használták a készen kapott tapasztalatot, hogy túlmutassanak azon. Egy szó mint száz, Kolony úrnak kisebb gondja is nagyobb volt, semhogy akár egyik, akár másik szomszédjával társalkodjék: annak idején még a Sramli úr hirtelen halála miatti részvénytulajdonosi részesítést is feleségére hagyta. A szomszédok ügyes-bajos dolgaiból, a mellettük lejátszódó életekből (és halálukból) mindössze annyit észlelt, hogy a tyúkhúsleves, fasírozott és uborkasaláta ritmikusan ismétlődő szekvenciáját egy nap keserű tömjénszag váltotta föl, amely napokig körülengte a házat, és összepiszkította a rózsakert szolid kipárolgásait. Ennélfogva sejtelve sem lehetett özv. Sramliné növekvő ellenérzéseiről. Bár, ahogy az lenni szokott, ezekről jórészt magának Sramlinénak sem igen volt tudomása. Nem nevesítette magában az erőt, amely minden nap minden egyes délutánján az ablakhoz cövekelte. Ha nevesítette volna, be kell látnia, hogy ha közvetve is, de mohón részesülni kíván a hazatérésnek abból az ünnepéből, ami csak keveseknek adatik meg; egyúttal azt is, hogy ő – sokakhoz hasonlóan – kénytelen beérni azzal, hogy mások boldogságának koldusa legyen. Avagy piócája.

Kolony néni elhunytával viszont, mint valami elnyomott érzésproletár, végre egyenlőnek érezhette magát az addig hön irigyelt boldogságburzsujjal, most, hogy az osztálykülönbségek immár semmivé foszlottak. Ennek következtében, ha lehet, még keserűbben tekintett a világra – hiszen többé nem volt mire áhítozni, sehol egy roskadó asztal, ahonnan szórványos boldogságmorzsák hullhatnak le, így pedig óhatatlanul az ő mindennapi, habár közvetett hazatérése is ellehetetlenült. Vagy inkább kiviláglott annak merőben illuzórikus természete. Emiatt tolult ajkára éppen ez a szó, amely még délelőtt szúrt szemet neki a keresztretjvény vízszintes hetedik sorában, csalóka, látszólagos, tizenegy betű. Nem szenvedhette hát Kolony úr kitartását, mert a rítussá finomult mozdulatsor tapintatlanul visszaidézte a fenti osztálykülönbséget. Nézete szerint már réges-rég föl kellett volna, de legalábbis kellett volna feladnia.

*

Csakhogy ott voltak ugyebár a rózsák, amelyekkel Sramli néni nem számolhatott. Neki, a megboldogult Kolonynéval ellentétben, volt szaglása, még ha kissé egyoldalú is – megesik az ilyesmi, nem lehet mindenkinek mindenre képessége, ahogy nem tudhat minden zongorista dzsesszt játszani a zongorán. Kiszagolta például, ha a burgonya rothadásnak indult a pincében. Kiszagolta, zárt kamraajtón át is, ha penészedni kezdett a szalámi. Ha egér pusztult el valahol a szekrény sor mögött. Ha nem öblítették el rendesen a Bonbonbüfében a kávésbriket. De még azt is, ha nyaranta algásodni kezdett a távoli folyó egy-egy kanyarulatában pangó víz. Szegényke ezért meg volt győződve róla, hogy kifinomult szaglása van. És eleget trécselt napközben a léckerítésen át Kolonynéval, hogy tudja, szomszédasszonyának egyáltalán semmilyen szaglása nincsen. Nem győzött hüledezni férjének, hogy mégis milyen megfontolásból vehetett el egy szagvak nőt a virtuóz parfümőr. Pedig a napnál világosabb, hogy a szaglásnak a hazatéréshez nincsen köze. A hazatérésnek a helyhez van köze, még ha az a hely láthatatlan is – de erről már volt szó az imént.

nyitva hagyott egy ajtót

Szóval a rózsakert. Kolony bácsi lassan formálódó, és tételesen soha ki nem dolgozott, mintegy tizenkét-tizennégyszáz lépés hosszúságú filozófiájának sarokköve. (Plusz három lépcső felfelé.) Sramli néni bizony azok közé tartozott, akik nem gondoltak a rózsakertre. Ez valahogy kívül esett szaglási intelligenciáján. Néhai férje lepkegyűjtő volt, a virágoskert számos lepkét csalogatott a környékre, ilyen szempontból még kapóra is jött – de semmi több. Kolony bácsi sem gondolt rá korábban, hanem átlábolt rajta, ám mivel a beengedés mozdulata híján már a ház nem úgy várta, mint azelőtt, hanem átmeneti helyé vált, mint az emlékezés, ezért az őszi kertek bölcsességéből kiindulva (melyekben az év mintegy kiadja a dolgokban letétbe

helyezett lelkét, vagyis az időt – amaz utolsó, legsűrűbb, paradox módon egyszerre édeskés és kesernyés illatokban), elkezdte a hazatérést valahol a házon kívül, az odavezető útban keresni: jobb híján ott, ahol az időt érezte önmagában. Ezek voltak a lépések, amelyek segítettek megtalálni az idő forrását, amelyről meglepetten fedezte föl, hogy benne magában van; ide vezették el nap mint nap a május közepétől október végéig más és más tónusban, hangnemben, ritmusban, de szüntelenül viruló

rózsák, amelyeket Kolony néni gondos kezei készítettek évtizedekkel azelőtt. És Kolony úrnak az a gyanúja támadt, hogy felesége mindezt szántsándékkal rendezte így – mintha résnyire igenis nyitva hagyott volna egy ajtót számára mintegy ajándékképpen arra az esetre, ha az a másik végleg bezárulna. Csak az nem fért Kolony úr fejébe, hogy az asszony, aki nem érzett illatokat, honnan tudhatott erről az őbenne nyíló ajtóról, amelynek a létezésével ő maga sem volt tisztában, és amely a világnak pontosan abba a meghosszabbításába vezetett, amelyben hajlamos volt életének derültebb pillanataiban időzni.

*

A tizenkét-tizennégy lépés hosszú filozófia elemeit drótszőrű barátján kívül alighanem senkivel sem közölte, bár a hentesnél – ahová parizerért tért be maga és a tacsó számára – időnként ejtett bizonyos kósza utalásokat e formálódó eszmerendszerre. Kész szerencse, a véletlen különös kegye, hogy a cégéréről Tagló néven emlegetett hentesáru-üzlet tulajdonosa esti tagozaton elvégezte a gimnáziumot, és igényes intellektusú emberként a csomagolópapír hátára rótt a füle mögött tartott ceruzacsonk segítségével Kolony bácsi enigmatikusan fogalmazott fölismeréseit, megsejtve bennük a zsenialitást. Ha nem így tett volna, az öreg gondolatai mindenestül feledésbe merülnek, és föl sem vetődik, hogy az Eszmék Temetőjében leljen Kolony úr végső nyughelyet. Így azonban felmerült, bár a városi tanácsstagok közt a javaslat nem váltott ki osztatlan sikert.

– Miféle filozófia az, amit malac- és szarvasmarha-ábrákkal teli zsírpapírra körmöltek le? – hóbörögtek egyesek. Erre mások azzal vágta vissza, hogy a sötét középkorban állítólag lesajnált antik művek lapjait használták csomagolóanyag vagy gyújtós gyanánt, miért is ne fordulhatna elő egyszer az életben fordítva. Az ellentábor az epigrammatikus rövidséget kifogásolta; válaszul a preszókratikusok töredékeivel érveltek. Gúnyosan nekik szegezték a kérdést: miféle eszmék azok, amelyek filozófiai előképzettség nélkül, egy tíz lépés hosszú előkertben születnek? Ezzel könnyű volt hivatkozni a peripatetikusokra, akik oda-vissza grasszáltak a sztoákban, valamint felhozni Diogenészt és az ő hordóját. A nézeteltérés végére úgy került pont, hogy hírt vették: a hentes saját költségén készül kiadatni Kolony úr gnómáit, és a líceum köztisztelőben álló könyvtárosa, egy művelt, tollforgatásra hajlamos agglegény ír hozzá előszót, Kolony urat eszmetörténeti távlatokba helyezve.

Ezzel a kedélyek elcsitultak.

*

Az Eszmék Temetőjében tehát a legfrissebb sírhant Kolony úré. A magisztrátus megszavazott neki egy különleges, patikaüveget formázó sírkövet, amelyen művének talán legismertebb, a líceum bejáratánál is kifüggesztett mondata szerepel. Különben a könyvet egy szempillantás alatt elkapkodták, ma már az antikváriumokban is ritkaságnak számít. Temetésén számosan részt vettek, de ahogy az lenni szokott, a sírt manapság csak ketten látogatják: Sramli néni meg egy öreg drótszőrű tacskozó, akit özvegy Sramliné befogadott magához.

kép | adobe.com

Lendvai Zalán

EGY LEMERÜLT TELEFON

2023-07-15 | **VERS**

Esővel telítődött kátyúk
zavaros tükrében létezem.
Reccsenés. Felcsapódott
vízcseppekre jár az ablaktörlő
megszokott ütemben,
mégis mintha folyton elrontaná a ritmust.

Sport módban előre,
kormányra dőlve,
nincs fék,
nincs üres fokozat.

A térképen ujjnyit előre,
valójában sokat valamerre.
Mert az emelkedő és a lejtő
dőlésszögre pont ugyanaz,
forgó térben nincs fent-lent,
viszonylagos viszony.

Rohamrendőrök csörgése lesz
minden kósza gondolat.
Te, mutass egy helyet, ahol
nincs vízagyú,
nincs csörgő pohár,
nincs fegyver,
nincs halott.

Hová tűnik a park?
Mivé olvad a gyerekkor?
Ami most hamu, tegnap erdő volt.
Lemerült telefon az Isten,
állandóan hívni próbálja valaki.

kép | unsplash.com

Lendvai Zalán

PEREMVIDÉKI ROMANTIKA

2022-07-27 | VERS

Nemrég még beszéltünk.
Aztán valaki, te vagy én,
drótkerítést húzott közénk.

A kerítésből vastag fal lett,
nem hallak már, ha beszélsz hozzám,
a szavaink elvesztek
egymás után,
a hangfoszlányokat próbáltam
lementeni, de egyszer minden fájl elszáll.

Azt hiszem, kiabáltam is,
fegyverropogás volt vaktában
az ég felé.

Groteszk graffitik néznek a falról,
a stop war felirat mellett
mintha te lennél, a portréd,
egyszerre megvető és megengedő
tekinteted útvesztő,
elágazás a négy égtáj felé.

Utoljára ordítok utánad,
visszaverődik minden
nélküled, de nélküled
nekem semmim nincsen.

Már csak magamat
szólongatom,
nem felel senki.

kép | adobe.com

Taizs Gergő

FÉNYTORZÓK

2023-07-11 | VERS

a lombok közé temessetek
ágakból fonjatok nyughelyet
onnan képzelem majd a napok hullását
gömbölyű derengését vajúdó reggeleknek

akár partra vetett halak

fényszilánkok vergődnek a fűzfa alatt
velük tátogom a tátognivalót
(szinkronkísérlet a kimondhatatlanra:
isten mint afféle hiányzó láncszem)

szemhéjam alá ökoszisztémák szorulnak
biológiai egyensúlyt pislogok
a gyűrött felhőket magamra teregetem
nyitva hagyok kapukat (és zárójeleket

visszafordíthatatlan károk helyett
visszafordíthatatlan kegy
hogy a zsebemben fényt cipelek
és világlik emlékezetem:

hogy akkor már csak esőben sírtál
mintha félretolnád a maszkodat
de mégsem veszed le teljesen
az eső mögé bújva félig önmagad lehetsz
ahogy a cseppek elválaszthatatlanul
összemosódnak a belőled ömlő hiánnyal

mindig úgy közeledik az este
hogy közben valami távolodik
önmagukba fordulnak a fények
elnehezdednek a formák szagok
a horizonton tüzet csiholok
parazsa füstöl sercen a tavon

holdfény csikordul üvegszilánkon
és isten mint afféle hiányos
látvány fennakad csonka tükrében

lombok közé mellém temessétek)

kép | adobe.com

Czilczer Olga

IDEIGLENESEN

2023-07-12 | VERS

Füvek fércelhetek az árokpartra. Egyszer majd levarr kattogva a gép, de addig föl-fölfejt a kéz. Félreteszi, újrakezdi a munkát. Kijavít.

Nem kell, csak kirántani öltéseimből, s már – minden fércen túl – tova is libbenek. Ha velem tart vizesből az árok, tükrömben a kép szabadul.

Azt hiszem, ideiglenesen tartózkodom itt, bogarak és náluk is izgágább lepkék

társaságában, hol néha egy bicikli vagy roller is kiköt, menedéket keresve a forgalomban. Sorompótlan és bombabiztos a part. Ide támasztják karikázások kerekítette alakjaikat.

Órák telnek itt, köreiből kivetkezve. Szabadnapok kérnek engedelmet. Tolvajnyelven beszél a megvesztegethető kéz – a kéz, mely kezet mos –, még egy órát, egy percet legalább!

Itt meghőköl egy kamion. Egy menekültek kiáltószavaitól zsúfolt kisteherautó, üzemanyag fogytán az alkonyég. S a füvek színéről még nem is beszéltem.

kép | [adobe.com](https://www.adobe.com)

Handi Péter

LÉGGÖMB

2023-07-20 | VERS

Felfújt hártya-vékony *ruhában*
gömbölydeden, a szabadulni vágyó
levegőtől hajtva először *felszabadulok*,
iramodom a légbe, a nap vonzása,
melege biztat valamilyen
teljesülés felé, ahonnan
hozzáadhatok egy lélegzetnyit a bolygóhoz, de
egy idő után *töpörödök*,
hártya-ruhám gyűrődik, ráncok
keletkeznek rajta, ürül a légszák,
egyszer csak elhagy egészen,
massza leszek, zuhanok,
egy kéz elkap, tenyérbe szorít,
s egyazon lendülettel a kukába hajít.

kép | Nathan Dumlao, unsplash.com

Ács József

ANGYALOK ASZTALA

2023-07-02 | HORGAS BÉLA MŰVEIHEZ, VERS

H. B. sorait kölcsönözve

Nehéz a beszéd.

Hogyan vethetném papírra

apám utolsó hónapjait

– vagy inkább fél esztendejét?

Az ébren töltött éjszakákat,

a hat óra hosszú őrszolgálatot,

miközben nem tudja, mit őriz,

kinek, meddig és pontosan miért.

A megbízónak nincsen neve.

Asztal mellett silbakolni

víztől nehéz, mozsaras lábakkal.

Gyűlik az idő fölöslege.

Pendül az átmérő: ki lövi ki az éjbe

nyílvesszőként? Féltizenkettő.

Mikor már elfáradt az olvasásban,

és a sajtó is lassan visszatért,

a fekvés fájdalomtól tartva

magába roskadva üldögélt,

hallgatta, mint rádiózajt,

véletlen szimfóniát,

a székrecsegést, hangszernyikorgást

a leengedett karmesterpálca tövében:

kapható az álmatlan éj.

Az éjszaka kitárja mindkét kezét.

Miféle adó sugározza most

hosszan kitarzott néma szünetjelét?

Megcsúszott, elesett, aztán

a vécészsze és a kád közt

a kőpadlón feküdt hajnalig.

Homlokcsont alatt süppedő

mocsaras sötét legelő.
Villanyfénypor a mosdóporcelánon.
Kőporviharban égő szakadéksötét.
Lámpáktól sárga csöndes sikátor.
Egyetlen ór vigyázta csak
teste roppant városát
a félhomályos pincemélyben:
rabtartó s fogoly egy személyben.
Egyetlen tartást tudott
hosszabban elviselni
– abban feküdt a reggel boncasztalán.

Mígnem nyílt az ajtó,
hűvös napfény tódult be rajta,
s körülötte vigyázva összeseperték
az éjszaka morzsáit, szilánkjait,
ízzé-porrá tört fekete cserepeit.

kép | adobe.com

Bene Zoltán

A KÖLTÉS ZET SZABADDÁ TESZ

2023-07-10 | HORGAS BÉLA MŰVEIHEZ, NOVELLA

„mindegyikötök halálát kitalálom”
(Horgas Béla: *Vallásos ének*)

– A söténcdi éjszaka sötét, akár az éjszaka – szavalta Görög Gergő, a Bizánc kocsmá örököse, s egészen transzba ringatta volna magát, ha a vihogás nem szembesíti a komor, szigorú valósággal.

– Te meg olyan hülye vagy, mint egy hülye – vigyorgott rá mind a négy nikotinsárga fogával Asóka, az utolsó söténcdi cigányvajda unokája.

A háttérben, az ablaknál ülő három lányból kipukkadt a nevetés.

Görög Gergő fölhúzta az orrát.

– *Mindegyikötök halálát kitalálom* – jelentette ki.

A nevetés ettől elhalt, akár a túl sokáig, túl szorosan megkötözött kéz.

– Micsinász? – érdeklődött Petra, a pultos lány.

– *Mindegyikőtök halálát kitalálom* – ismételte Görög Gergő, aztán kaján vigyorral hozzátette:

– Ez egy verssor. Tegnap láttam, az egyik fickó olvasta a vonaton.

– Micsánátá' a vonaton? – rökönyödött meg Petra.

– Pestre mentem – húzta ki magát Görög Gergő.

– Az is valami? – biggyesztette le az alsó ajkát Asóka, az utolsó söténci cigányvajda unokája.

– Több, mint itt baszni a rezet – fakadt ki Görög Gergő.

A három lány az ablaknál újra vihogni kezdett.

– Anyátok – sziszegte Görög Gergő, s közben önkéntelenül elgondolta a lányok halálát. Csúnya halált fundált ki nekik. Az egyiket sárkány rabolta el, s bár több dalia próbálta kiszabadítani, végül senkinek sem sikerült, a sárkány fölcsinálta a lányt, aki egy szörnyet hozott a világra, abba halt bele. A másikat egy gömbvillám csapta agyon. A harmadikat Asóka, az utolsó söténci cigányvajda unokája először megmentette a vőlegénye haragjától, ám másodszor már nem járt senki a söténci sötét parkban, ahol a vőlegény módszeresen agyonverte menyasszonyát.

- No, milyen halálunk lesz? - évődött az egyik lány.

- Semmilyen - dörmögte Görög Gergő fülig vörösödve. - Örökké fogtok élni.

- Az meg hogy lehet? – hökkent meg Asóka, az utolsó söténci cigányvajda unokája.
- A költészet szabaddá tesz – jelentette ki Görög Gergő meggyőződéssel, és arcának pírja szinte nyomtalanul eltűnt a mondat végére.
- Ez egy graffiti – szólt közbe Zsan, aki méla csöndben itta a sörét.

Valóban az, ismerte be magában Görög Gergő, hangosan azonban inkább támadásba fordult.

- Ha az lenne, ahhoz se lenne közöd! Én legalább olvasok verseket.
- A vonaton, lopva, mások válla fölött – legyintett Zsan, s ki is köpött volna, ha eszébe nem jut, mekkora pofont kapott legutóbb emiatt.
- A költészet szabaddá tesz, és a halál a legkegyetlenebb rabság – hirdette Görög Gergő ihletetten.

A három lány nem tudta, vihogjon vagy érzékenyüljön el. Zsan megadóan sóhajtott, Asóka újfent lebiggyesztette az alsó ajkát.

- Ha sosem halnak meg, nem találod ki a halálukat – húzta el a homloka előtt a kezét Zsan, jelezve, mit gondol Görög Gergőről.
- Az költészet, az a sor! – csattant föl a Bizánc kocsmá örököse.
- Költészet, na ja – motyogta Zsan.
- Az szép dolog – révedt a semmibe Asóka, az utolsó söténci cigányvajda unokája.
- És mi örökké élünk! – nevettek a lányok.

Valaki örökké él, gondolta Görög Gergő fáradtan, valaki biztosan örökké.

kép | adobe.com

Tallár Ferenc

FÁBÓL VASKARIKA?

2023-07-17 | ESSZÉ, HORGAS BÉLA MŰVEIHEZ

Magánbeszéd egy hölgyhöz. Álljunk meg mindjárt, és gondoljunk bele: nem „beszélgetés”, hanem „magánbeszéd”. Furcsa szóösszetétel, hiszen a „beszéd” nyilvánosságot feltételez. Egy hölgygel beszélgetünk. Ha beszédet tartunk, a nyilvánossághoz, egy közönséghez fordulunk. A „magánbeszéd” ezek szerint önellentmondás, ha tetszik – Horgással szólva – „fából vaskarika”.

zavartan torpan meg a barikádon

De vessük pillantásunkat most a magánbeszéd címzettjére. A „hölggy” ma már – de az 1980-as években bizonyosan – részben archaizáló, de inkább finomkodó megnevezés, és

különösképpen az, ha az illető „hölggy” Delacroix jól ismert képének mindnyájunk szemébe beivódott nőalakja. A Szabadság, aki vezeti a népet. Ha van nyilvános szereplő, ő minden bizonnyal az: jobb kezében a trikolor, bal kezében szuronyos puska, előtte holttestek, mögötte a forradalmi nép, az égő Párizs, füst, lángok és káosz. Hová tart a holttesteken át? Nem látjuk, mert szembe jön velünk. A képnek mi vagyunk a címzettjei. A versé ő maga, a szabadság, egyenlőség, testvériség zászlóvivője, a Történelem nagyasszonya, aki most egy „hölggyként”, egy „magánbeszéd” címzettjeként, szóval kissé zavartan torpan meg a barikádon. Ki van szólítva önmagából. Hogy értsük, hogy értse ő, és miképpen értse Delacroix a bejelentést: ezt a hölggyet „ma megostromoltam merészen ó pardon Delacroix mester!” Igen, „ó pardon”. Nincs félreértés, a bevezető sorok egy női test ostromát jelentik be: „vad férfiszemünk lerántja hölggyem a kebeltartót és a hosszú szoknyát, hiszen az érett hús, a tompor tör ott át mesterien”. Ami – tenném hozzá – csak azt hozza szóba, amit Delacroix is megfestett: a meztelen mellű, rubensi nőalakokat idéző, dús test erotikus vonzásában – félretéve most a feministák dühös tiltakozását – sejthetnénk akár a 68-as szexuális forradalom megelőlegezését is.

No de mégis, nem blaszfémia ez? Nem a Történelem nagyasszonyának, a Szabadság zászlóvivőjének elárulása? Szó se róla, a nagyasszony magabiztos identitása, a fogalmába zárt, örök idea megrendül, de közben felszínre kerül a lehetséges nézőpontoknak és élethehetőségeknek az a sokszínű, zavaros, örök mozgásban lévő kavalkádja, amelyet a nagybetűs ideák méltósága eltakart. Ott van mögötte –

olvashatjuk – a halhatatlan
 gyermek álma, a harc
 csillagos lovakon, jó
 fapuskával, várakkal és
 csatákkal a jóért, az ellenség
 ellen. Igen, ez a nyárban
 zümmögő gyermeki
 mesevilág minden bizonynál
 a szabadság egyik,
 mélységekbe, tán sötét
 mélységekbe nyúló gyökere.
 És miért ne gondolhatná,
 hogyne hinné robbanó
 lendülettel az ifjú – mert
 Horgas verse nem
 mellékesen az életszakaszok,
 a fel- és leépülés
 számbavétele is, amolyan
 életrajz –, hogy „a barikádra
 ‘föl föl’ a végeérhetetlen

szertetkezés ígérete”. Miért ne hihetné, hogy a barikád vér-, golyó- és
 erőszakzáporában minden vágy beteljesülésének nagy pillanata vár ránk, és a
 paradicsom már csak karnyújtásnyira? Aztán persze a tizenkilenc éves ifjú találkozása
 a történelemmel, 56 októberében, amikor „a rádió varázsszem-zöldjében”, a
 szabadság „erotikus pillantását” érezve önmagán, „világbirodalma hőse” lehetett „egy
 hentergő hodályban”: „de ott hölgyem akkor s már tizenkilenc évesen / rútol
 rászédett aluszékony én tapogatóztam iszonyodva / a köznapián olcsó ocsmányság és
 a szent düh sarában”. Köznapián olcsó ocsmányság és szent düh: „a történelem
 vérhabos medencéjének” tapasztalata. Aztán „harmincéves korára kifényesül az
 ember azám fülel szuszog / szeme számol de szíve közbedobog és feje lázad siet
 lassan / próbál fából vaskarikákat húzni régi vaskarikákba”. Fából vaskarikát csinálni,
 azaz ha nem is logikus, zárt rendszerbe sorolni, de – „a képeskönyv-nosztalgiákat

gubóként lerúgva hát / elundorodva és megelégelve és kitanulva sorra kényszereit” – valahogy mégis összerakni az összerakhatatlant. Saját helyén tekinteni mindazt, amibe az életét megélő ember belebotlik azon az úton, amit a Történelem nagyasszonya erotikus mosollyal felkínált neki: „gyerünk előre hova?”

irdatlan szövevény

De félreértés, vagy legalábbis egy másik olvasat lenne azt gondolni, Horgas magánbeszéde a Történelem hölgyéhez a magánszférába való visszahúzódsba, az út feladásába torkollik. Ez az életheletőség is számbavétezik, de hívogatónak nem mutatkozik: „a privát boldogság háza nyitva tessék / jöhet és a görcsös nyeldekülés a mézbe adagolt epe vagy / viszonylagos fényünk az örökmozgó tükrökben körbe-körbe”. A vers alanya nem veszi fel a közéleti, a politikai költő, az etikus ítélező, netán a vátesz vagy a tükörben körbe-körbe csak magát csodáló lírai én egyenemű szerepét: „sem a szív sem az ész sem a test sem a lélek nem és nem”. A vers ott keletkezik, ahol mindez és minden, a lehetséges nézőpontok és életheletőségek keresztezik, vitatják, értelmezik, kioltják és éltetik egymást. A megélt életnek abban az irdatlan szövevényében, ahol semmi nem egyenemű. Marad lehetőségként a kísérlet: „fából vaskarikákat húzni régi vaskarikákba”. Innen a zárt gondolatokat közlő mondatok hiánya, az elmosódó, félreecsúszó grammatikai szerkezetek, a központozás hiányában előálló többértelműségek, a megannyi sodródó töredékből mégiscsak felépülő hálózat.

A megélt élet irdatlan szövevénye. Nem hívogató, nem vidám hely, különösen itt, Kelet-Európában. De szembe lehet nézni vele.

kép | Ferdinand-Victor-Eugène Delacroix: A Szabadság vezeti a népet, wikimedia.org

Varga Zoltán Zsolt

POKOLRA KELL ANNAK MENNI

2023-07-18 | ESSZÉ, HORGAS BÉLA MŰVEIHEZ

Azt hiszem, ugyanúgy szeretem kedves költőim korai és érett költészetét. Szeretem Pilinszky dallamos, rímes fiatalkori verseit, például a *Te győzz le engem* címűt, és persze a tipikusan pilinszkys későbbi, tömör, a hagyományos költészet eszközeit levetkőzőket. József Attila nagyon fiatalon írt szabadverseit is gyakran olvasom a későbbiek mellett. Így vagyok Horgas Béla verseivel is. Korai korszakából némelyik József Attila profetikus hangvételű költeményeit idézi fel nekem. Például a *Tanítások* ciklus hangját. Ilyet választottam a legelső kötetből – aztán egy évvel későbbit.

ELŐSZÓ

És megint az eső zuhanása?
Beismerés és félelem
két lélegzetvétel sűvöltése közt?
Megint az összetapadó rögök
riadt menekülése,
szél és víz bokrai,
megint a feszes inak,
a futás kényszere, bűne, erénye,
megint a megbocsáthatatlan,
amint zümmögve készülődik
halványsárgára mázolt tűzfalakban,
homályos hárták védelmében,
krumpliszagú földben,
kivirult csíra-bujaságban;

megint merénylet,
ágak szögesdrótja,
megejtő, tavaszi csapda,
megint fölázott agyaggödrök,
homokbástyák horpadt melle,
hogy csak táguló orrlikkal,
mint megvadult ló, sebes aggyal,
bámulhatunk tükörképeinkre?

Megint szikla-zuhanás,
hanyatt vetődő, vak ugrás
a torony ablakából,
mely visszatér, mint az évszakok
és az erdőtüzek
a holdas éjszakából,

hosszabb a többinél,
olyan hosszú,
hogy a földnek akár végleges lehet?
Első-e, vagy csak önmagát
ismétli, bambán sokszorozza,
rákényszerítve teremtőit
a leggonoszabbra,
mely véletlen bűn,
de megszerkesztett halál is lehet?
Elméje bilincset lehányva,
mintha szívében lenne koponyája,
ki érti ezt,
és aki érti, tud-e fölmutatni
olyan magányt és vad szomorúságot,
amit föláldozva közelebb kerülhet
a tudatunkban hasadó világhoz,
és két karját szárnyként kiterjesztve,
mindennapi dolgaiban
keresztre feszítve
hidat áll az eltorzult arányok
távolodó pillére között,
szűkül az égre s vicsorog,
de tartja magát?

Van-e ilyen, és ha van valahol,
keresi-e párját a tolongó babák
kiáradt tömegében,
hogy dialektikánk feszülő állkapcsa
szét ne repedjen,
össze ne csukódjon?

Ó, titokzatos – otthonos
végletek feszes rendszere,
fordítsd felénk az arcát,
szólaltasd meg a hangját,
jelöld meg sárral, ragyogással,
ha van ilyen,
mert egyre gyorsabb az iram
s mi fogvacogva reszketünk
a vonzás-taszítás nyíló karmaiban!

Mintha a vers egyszerre szakadt volna ki a költőből, „két lélegzetvétel sűvöltése közt”. Külső, természeti-társadalmi képekkel festi a lélek tájait. Ezért is a különös, felfokozott ellentmondás. Beismerés és félelem, bűn és erény, „véletlen bűn” és „megszerkesztett halál” feszülnek egymásnak a tudat hasadó világában. Hogy bizonyosak legyünk abban, ambivalenciáról van szó, megjelenik a dialektika „feszülő állkapcsa”, a „vonzás-taszítás nyíló karma”, és az önmagában is ellentmondásos, egyszerre titokzatos, mégis otthonos „végletek feszes rendszere”.

Horgas Béla egyfajta új megváltótól, a karjait szárnyként kiterjesztő, a hétköznapi dolgaiban keresztre feszített embertől várja a megértést. S csak reméli, hogy ha létezik ez a valaki, akkor párját keresi – talán épp a költőben.

Mi, olvasók még nála is nehezebb helyzetben vagyunk, hiszen sok a sejtetés a versben. Nem tudjuk, mit kell beismerni, és mitől kell félni, mi megbocsáthatatlan és ki követ el merényletet. Ki ugrik a torony ablakából? Mi az a leggonoszabb dolog, ami véletlen bűn, de megszerkesztett halál is lehet?

sárral és ragyogással jelölt próféta

De a szöveg magával ragad ritmusával, erős költői képeivel: „szél és víz bokrai”, „krumpliszagú föld”, „kivirult csírbujaság”, „homályos hárták”, „homokbástyák horpadt melle”, „ágak

szögesdrótja”. A szavak árja sodor bennünket, és arra készítet, sőt, kényszerít, hogy a kérdésekre magunk is válaszokat keressünk, mi is bízunk egy sárral és ragyogással jelölt próféta megjelenésében.

Talán nem alaptalan asszociáció, hogy már az első sort Vörösmarty *Előszó* című verséhez kötöm. Az „És megint az eső zuhanása?” Vörösmarty vihar-allegóriájához hasonlóan jeleníti meg a vést, ahogyan „a földnek akár végleges lehet?” kérdés is kísértetiesen emlékeztet a nemzethalált és az emberiség végét jövendölő szakaszra. Vagy mégsem?

Nacsinák Gergely András **megfigyelése**, hogy Horgas Béla verseiben hangsúlyos az „átmenetiség”, erre a versre is érvényes.

És a jó két évtizeddel később írt vers:

EGY MONDAT KÖVETKEZMÉNYEI

„A föld alatt utazom” ez tetszetős mert a mondat jelentésrétegei kacéran érintik alatti tartalmaim

felszínét és kalandor pillantások nyilait lövik
más mögöttes alakzatok homályába burkolják
a dilemmázó figurát aki vagyok felemás botorkálót.

Holott a metrón utazom csupán és viszolygásom
a jelképesülő szóragacsoktól nagyobb mint vágyam
a gáttalan beszédben fölcsobogó boldog áriákra
úgy repülnek a sötét makogás ólai felett
tengeri szelek habos lobogójaként sirályösvényeken.

Holott a föld alatt utazom valóban és a fekete
lyukban ha két állomás között elbóbiskolok öregesen
a félálom surrogó kerekeinek ütemére ábrándoznom
nem nehéz holmi vakondok bundájában araszolva
érezni az ujjaim közé dermedő agyag szobrászatát.

Vakondok-léteimből riadtan ébredek sárga sávokban
süvölt a földalatti szél paprikajancsi kukoricahajába
markol és füttyögetve sörényként lobogtatja fülemre
hol vagyok? villanyfény porában surranok
pislog az automaták zöld-piros szeme szabad-tilos.

Szabad és szakad és szállok alá a mozgólépcsők
vásári csodája visz le a pokolba mereven mindenki
magába zárva úgy siklik itt némán a társak
kik fölfelé jönnek is lefelé mennek a maszkokon
átdereng valami távoli feletti nap arckifejezése.

Utazom itt vagyok hegy alatt átbújok folyó
folyik keresztben felettem fejemen toporog
tülköl és nyöszörög egy város talpai csoszognak
pörögnek billiárd történések milliárd betonon ütköznek
csápjaik tébolyult erdőbbe akadnak jajgatás.

Le csak le csak a föld alá bújjunk a földbe le
föl többé nem jövünk metróba költözünk
homályba öltözünk alszom fekszem suhanok kábán
bunkerem lesz álmom titkos rejtekem barlang
tompá robaj sem ijeszthet égi háború nem zeng.

Nem hallok nem látok nem tudok ringatózom
a földalatti csönd isteni ágyán és égtájtalan
némaságom bivalyfekete pincéiben bolyongok
eltévedek leheverek tenyeremből tenyerembe port csurgatok
szénlevelű fák susognak senkinek azonos mondókákat mámorosan.

Nincs többé csőr-csapdák millióiban nyüsztő óriás
nincs öklendezés az elzsírosodott arc hideg romlása
és a kierőszakolt hangya-hősiesség kiütései láttán
sem gőgös fuldoklás hogy a csordakút vödréből
vedelünk mindannyian nyavalyatörős szentek és hóhéraik.

Ibolyakék szemét sok szappanszagú Pantalone hiába
meresztí fölpancélozott lovát Györgyként hiába
ostorozza kardját csinált sárkányra fenve s kaszabolva
naposcsibéket mégis mert Arlecchino metróra szállt
s most hajózik nem játszik commediát te blőd te galád.

Suhan a fülke a Keletitől a Déliig – délre délre
vissza hol volt még jövő a mesebeli múlt idők
villámló színpadain fekete álarcom szemrésein át
látom hogy látnak ruhám-lényem piros-kék-sárga-zöld
háromszögeit most miféle mulatságban mutogatnám?

Villódtam egykor hogy lebegtem ördögi Harlequin is
voltam mi maradt? egy kissé pocakosodó kissé görnyedő
árnyképeivel pepecselő a térdére simított nyír-fehér

papírlapokon egy mondat következményeit viselő
utas lenn a mélysötétbe burkolózva éjt növesztve héjakat.

Éj éj antracit-éj kattogó semmi-bánya falára
fekete sugarakkal rávetül egy zöld sziget árnya
mormol az ember s míg az alvilági rokka pörög
a csuklón és a halántékon gyorsít az ér és
lassít a meddő-metro-centrifuga – hova te hova?

S hogy lázad az ér és lázad is újra fölszökik
mintha csak hintaszék vinne most tenyerem és talpam
a hallgatag falra tapad a pokoli pad peremét
ujjaim szorítják erősen érzem a kézen felkúszó
zsibbadás tompa tüskéit döndülni fejemben.

Hördül az alagút kétfejű kutyája bőrömet
a lenti nedvesség hideglelés kis ecsetekkel
leragasztja szempilláimat és felszívódik eljegesít
ezüstgombostűivel fölszúr a csönd és tokba zár
megszámoz számúz hova visz sikoltó sínjén?

Lerúgni magamról ezt a bűvös ketrecet altató gubancát
süllyedésem békanyáltól sikamlós torpedóit
visszafordítani a meder iszapszürke szakadékaiból
kirobbanni a felszínre vetődni föl a nap fehér
porondjaira hőre éhes csontjaim dörömbölnek.

Emelkedek fejemmel a metró-mű-mennyezetét
öklömmel a légmentesen rám csattant ajtót verem
fölmegek fölérek hazug-ravasz Sziszüphoszként fönn-
maradok a sós tengerparti kövek és halászhálók
a dinnyehéj-illatú szél házába költözöm.

Ébren vagyok bukdácsolásaimban komédiák
elkorcsosult hőseként ágálok a vesztesek kétes
fölényét nem lobogtatom de a mocskolódásokat
látni a rejtélyek jelenések titkát s akár
a közeledő irigy isteneket – nyitva legyen szemem.

Már hivatkoztam Nacsinák Gergely András megfigyelésére az „átmenetiség”-ről – itt a jelenség még érvényesebb. Mondhatni, a vers az átmenetiségről szól. A költő önjellemzése szerint is: dilemmázó, felemás, botorkáló figura, nem tesz végérvényes megállapításokat, csakis a dolgok viszonylagosságát villantja fel.

A vers konkrétan alászállás, majd feljövétel a metróból, azaz alászállás a pokolba, majd vissza a felszínre. Vagy mégsem? Horgas Béla határozottan kerüli az Orpheusz-Euridiké szálát, a commedia dell'arte világára viszont sokrétűen utal. Szerepről szerepre változik a lírai én, vakondok, paprikajancsi, Arlecchino, Harlequin és Sziszüphosz bőrébe bújik, hogy végül „Komédiák elkorcsosult hőseként” összegezze e szerepek lényegét.

A költő nem először szól ki verséből, ír a vers születéséről, itt arról, hogy viszolyog a jelképesülő szóragacsoktól – a szöveg számomra mégis jelképesül. Vajon a költő szándéka ellenére? Vagy mégsem?

A korai vers bizakodó hangja után – ahhoz képest különösen – meglehetősen keserű, önironikus. Szó sincs már arról, hogy az ellenmondásoktól feszülő világ megérthető, szövete fölfejthető. Az egyetlen, amit a költő tehet, hogy nyitva tartja a szemét. Tanú.

szinte önmagukat írják

Bizonyára nem én állapítom meg elsőként, hogy a Horgas-versek szinte önmagukat írják, mert a leírt szavak hasonló alakú szavakat gerjesztenek, az asszociációk gazdagon áradnak, belső rímek és alliterációk sokaságát teremtve ezzel. „... sárga sávokban sűvölt”, „Szabad és szakad és szállok alá”, „föl többé nem jövünk, metróba költözünk, homályba öltözünk”, „megszámoz számúz hová visz sikoltó sínjén?” „Emelkedek fejemmel a metró-mű-mennyezetét öklömmel”...

Két Horgas-verset választottam. Nehezen, mert bántott, hogy a kiragadás esetleges, hiszen éppígy lehetett volna a *Lemerülés a részletekbe*, az *Egy vers és néhány tartozéka: Előzetes futamok, utólagos munkák*, a *Tükrös* vagy a *Porvégtelen...* és folytathatnám sort – szinte a végtelenségig.

kép | adobe.com

Péter Ágnes

A LÓ ÉS A LOVAS

A SÉTALOVAGLÁS KÖTETRŐL

2023-07-23 | **ESSZÉ, HORGAS BÉLA MŰVEIHEZ**

1982-ben a Jelenkor folyóirat közölt egy már-már vallomásos beszédmódban megfogalmazott, de játékos, nagyon személyes, a lehetséges társadalmi szerepek kényszerítő eshetőségét firtató Horgas Béla-Levendel Júlia négykezest. Leginkább az

öntudatra ébredés folyamatát és annak a felnőtt énnel való kapcsolatát kutatják a kérdések és a válaszok. Én azóta sem olvastam tőlük soha ilyen közvetlenül a saját múltjukra, saját szereplehetőségeikre és kikristályosodott énjükre vonatkozó elbeszélést. A párbeszéd elején Levendel Júlia rákérdez Horgas Béla viszonyára az íráshoz. „Életfontosságú-e neked, hogy verseket írsz? Emlékszel, Rilke azt írta egy ifjú költőnek...”, mire Horgas Béla belevág: „hogya 'Kutassa ki azt az okot, ami írásra készíti, vizsgálja meg, gyökerei vajon a szíve legmélyébe nyúlnak-e... belehalna-e, ha nem írhatna ... kérdezze meg éjszakája legcsöndesebb órájában: kell, hogy írjak? Mert ha írás nélkül is tudna élni... egyáltalán nem szabad írnia.' – Persze hogy emlékszem. Fiatal költő koromban meg is fogadtam Rilke tanácsát, kérdeztem, és azt válaszoltam magamban: kell. Írtam verset vonaton és villamoson, a térdemre fektetett füzetbe, hivatali íróasztalom félig kihúzott fiókjában, megszenteltelenítve az almazöld és foszforsárga utalványokat, írtam vécéfülkében és tanári katedrán, családi asztal mellett, körmöltem éjjel a konyhában, pózosan talán, de szívdobogva, kényszert és vágyat érezve, szabadulást remélve, tanultam a szakmát és az életet, éreztem és gondoltam Rilke kell-jét – de hogy írás nélkül ne tudnék élni? Nem, ezt nem merném mondani, a költészet nem életfontosságú nekem, bár amikor ezt leírom, a kérdést is kérdésesnek tartom, elvontnak a saját loncsosságomhoz képest. Ha nem írhatnék, ha nem gyömöszölhetném-ringathatnám a szavakat és mondatokat, akkor talán festenék, rajzolnék, fát faragnék vagy követ, parkettáncos lennék, asztalos, építész, pap, bohóc, kertész, de bármit is csinálnék, megpróbálnám a saját képemre gyúrni, megpróbálnék belenőni a dolgokba, terjeszkedni az éleveníben. Az írás, ami ma teljességgel tartalmi a számomra, ilyenképpen mégiscsak formai elem az életemben, egyik életrétegem. Jó pillanataimban persze ironikus önteltséggel azt gondolom, hogy útkövezőként is „írnék”, de aztán szégyenkezve megrázom a fejem, mert ez csak üres játék – nem tudhatom, ki lenne az az útkövező.”

kozmikus összefüggésekből szőtt háló

Horgas Béla meghatározása szerint – nyilván szándékosan kerül a fogalmi nyelvet – verset írni azt jelenti, hogy *gyömöszkölni-ringatni a szavakat és mondatokat*, vagyis betölteni a teret,

uralmunk alá vonni a mozgást. *Megpróbálni belenőni a dolgokba, terjeszkedni az elevenességben*, tehát személyiségünket kitágítva átélni az univerzum eleven, mozgó és változó dolgait. Horgas Béla költészetének kitüntetett mozzanata a kozmikus összefüggésekből szőtt háló. Ez a háló áthallásokból, átlátásokból, átmozgásokból szövődik. És itt nemcsak Anna Margitra, Bálint Endrére, Vajda Lajosra, Kondorra, esetleg Boschra gondolok, nemcsak Bartókra és József Attilára, Gauguinre és Henry Moore-ra, hanem azt szeretném hangsúlyozni, hogy Horgas Béla „a művészet egyetemességében alkotott” (Veress Miklós), nem képviselt különálló kategóriát gondolkodásában a szépirodalom, a zene és a képzőművészet. Mint az *Egy bronzkori edényre* című versében írja: „ma az összetapadó agyag s ez az ujj, / ez a repedezett és vértől fekete ujj, ez a legszebb” – az alkotó tehetség, a kreativitás a legnagyobb érték. Ezt sugallja saját képeinek örökös visszatérte is, melyek költői világában a lét, ezen belül kitüntetetten a művészi lét meghatározását célzó, asszociációkban gazdag eszközök. Mindig konkrétak, de az ismétlés által ugyanakkor elvontak, általános érvényűek. Például a ló, a lovaglás mint vissza-visszatérő kép felidézi a falusi kisfiú élményvilágát éppúgy, mint a szép elevenességét és a mozgás dinamikáját – a létezés ajándékát (vagy felelősségének elviselhetetlen terhét).

Engem először éppen a száguldó lovai ejtettek rabul.

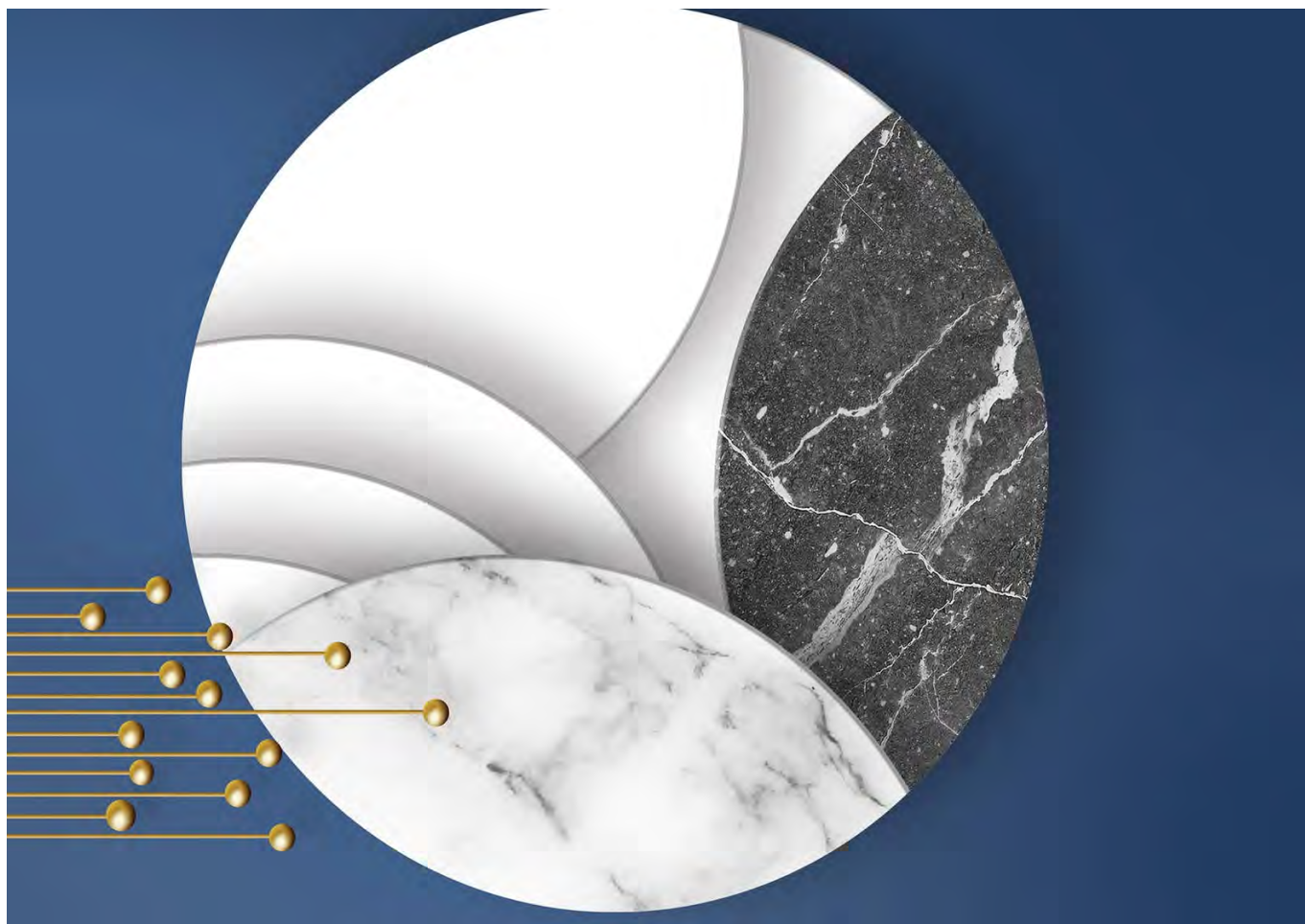
A dzsigitek, a dzsigitek,
 jönnek a dzsigit lovasok,
 a lovak lába
 a porond porába tapos,
 csak a vágta, a vágta
 a dzsigitek álma,
 se nyereg, se kantár,
 csak a csizma és a térd,
 se porond, se pálya, se cél,
 és mégis jönnek a dzsigitek,
 a ló sörénye úszik a szélben,
 száll a dzsigit,
 felhő a ló hátán,

árnyék a ló oldalán,
a ló nyakához
tapad a dzsigit,
és háttal előre,
kézen állva, keresztben
a ló hasa alatt
csak jönnek a dzsigitek, a dzsigitek,
se nyereg, se kantár, se ló,
csak a dzsigitek, a dzsigitek...

Ez a szédítő hangmágia és ritmus kavalkád teljesen megbűvölte annak idején a gyerekeimet, s mint kiderült, a vőimet is. Nálunk és náluk is éveken át volt akkora gyerek a családban, aki épp lecövekelve vagy testét átengedve a verszenének beleveszett a bakelit lemezről áradó muzsikába. Mikor jöttek az unokák, a szülők

megszerezték a *Naplopó és Lókött* CD-n, nehogy ez a számukra meghatározó irodalmi és zenei élmény kimaradjon saját gyerekeik csodát áhító világából. Mint azóta megtudtam, a dzsigit nem halandzsa név, hanem kozák lovast jelent. „Száll a dzsigit, / Felhő a ló hátán, / árnyék a ló oldalán, / a ló nyakához tapad a dzsigit.” Száll a levegőben a dzsigit, alatta (vagy fölötte) a ló sörénye úszik a szélben. A dzsigit és lovasa a tapintáson, a mozgáson át eggyé vált testek összehangoltságának gyönyörűségét villantja fel, a testi korlátok közüli szabadulásnak, a természet dinamikus, időtlen és határtalan, fizikai és lelki világába olvadásnak, a korlátlan szabadságnak eksztatikus örömét. Olyan sor is van, ahol már ló nincs is, csak a dzsigit, a száguldás.

Horgas Béla negyedik verskötete, a *Sétalovaglás* (1969) volt annak idején számomra a meghatározó élmény. A kritika kitüntető elismeréssel fogadta a kötetet. Veress Miklós a Tiszatájban emlékeztetett, hogy maga „Horgas Béla az eszmélet idejének vallja a két

évet, amely alatt a kötet darabjai készültek.” S az eszmélet gyümölcse? Veress Miklós szerint „[é]rett hang, letisztult valóságlátás jellemzi a *Sétalovaglást*, ezt a hibátlan Horgas-könyvet.” A korábbi harmóniára törekvés helyett most megnő a disszonanciák szerepe, s a meghasonlás, a reményvesztés fenyegetése a tárgyiasult környezetből árad. A szenvedő ember alakja kap hangsúlyt. „Horgas mindig a szenvedés alkimistája volt, s ami eddigi köteteiben nem sikerült, most fölmutathatja a megtaláltat. A valódi szenvedés aranyát.”

Nincs vigaszom,
több szavam,
előre se hátra,
ver az ember szögeket
önmaga talpába,
és oda se néz,
ha lerúgja
végső lábbelijét.

Nincs szó, csak a szögek vannak. „Irgalmas isten, / ne verj ilyen vadul.”

Ahogy a Levendel Júliával írt József Attila-könyvben is hangsúlyt kap, Horgas pályáját is az állandó önmagán túllépés jellemezte, a kötet nézőpontjának, beszédmódjának állandó átértékelése, meghaladása. „Az embernek újra és újra be kell járnia az önteremtés útjait, állandó folyamatban találni meg a személyiség alakításának lehetőségét. A keresés és az épülés közben azonban súlyos konfliktusokat élhet át [...], megismeri a magányt és a pusztulás tudatának fájalmát, a sikertelenségek akadályozzák személyiségének megvalósításában, reménytelenségbe kergetik.”

A *Sétalovaglás* azonban nemcsak összegzés. Parancs János megfogalmazása szerint „[t]ovább lépés is egyben. A korábban keresett és versről versre kivívott egyensúly felborul. Rezignáció, keserűség, szorongás, a kiszolgáltatottság, az undor érzése kap hangot, öltözik képekbe a könyv darabjainak többségében. E változás természetéről, társadalmi-történelmi motívumairól legközvetlenebbül *A ló és a lovas* ciklus prózaversei (*A dögök*, *A repülő csészealj*, *Barangolás a Gyönyörök Kertjében*) és *A*

tizenegyedik csapás című, az ószövetségi történetet parafrazeáló és továbbgondoló nagyobb kompozíciója vallanak. [...] A *Sétalovaglás* tehát Horgas Bélát pályája derekára érkező, korábbi eredményeit magasabb szinten megismétlő, de egyben továbblépő és több irányban kísérletező költőnek mutatja.”

A ló és lovása ebben a kötetben is kitüntetett szerephez jut. A szekeret vagy hintót húzó lovak és aki hajtja őket, a kocsis és a rohanás a gyermekkor emlékképanyagához kötődik. Az *Ez az éjszaka* című versben a „grófi kocsisok” és „forró summáslányok” a fogathajtó nagyapával együtt nemcsak a családi, a személyes múltat, de a közösség életének immár odalett esélyét a szépre – *lombos* – és a kárhozatra – *rongyos* – szinte ugyanazzal a hangalakkal villantja fel:

nagyapám lovai röpítik a mázas hintót
lombos utakra rongyos háborúkba

Az emlékezés természetének megfelelően ez a „parádéskocsis” nagypapa időnként belevész a mesék sűrű homályába, a misztikus és mitikus világutalás rendszerének időtlen koordinátái közé:

Parádéskocsis nagyapám hat fehér lovat hajt (*Tüskefa*).

Vagy

Hatlábú lovamnak nem kell nyereg, kantár. [ugyanis hat szárnya van] (*Mesebeli*).

Vagy

Május királynő ezüstlovai táncolnak trombitára a falu főterén (*Május királynő*).

És a Fűkirály, „ő / küldi nyihogó lovait, / szekerét, / a sár fővárosába, ő, / Üdvöz légy, Fűkirály!”

Ugyanakkor a ló a lovasával örökös utalás is két látomásos festő képi világára. Többek között Veress Miklós is hangsúlyozta, hogy „a legtöbbet – mondva és bevallatlanul – a látomásos festőktől tanulta a költő.” A kötetben a *Homokfelhő*-ciklus műveltségélményen alapuló verseiben fogalmazza meg legkiérleltebb formában „a megszenvedett harmóniára törekvő világképét”, ahogy Parancs János is írta. Ebben a ciklusban található a kötet címadó verse, a *Sétalovaglás* is. Horgas Bélától tudjuk, hogy a *Sétalovaglás* címlapjára egy Gulácsyt és Csontváryt továbbvivő képet kért Anna Margittól. A vers Anna Margit képének sajátos értelmezése, de egyszersmind a hasonló cím alatt ismert Gulácsy-, illetve Csontváry-képek motívumainak, élményanyagának illúziómentes, kritikai számbavétele.

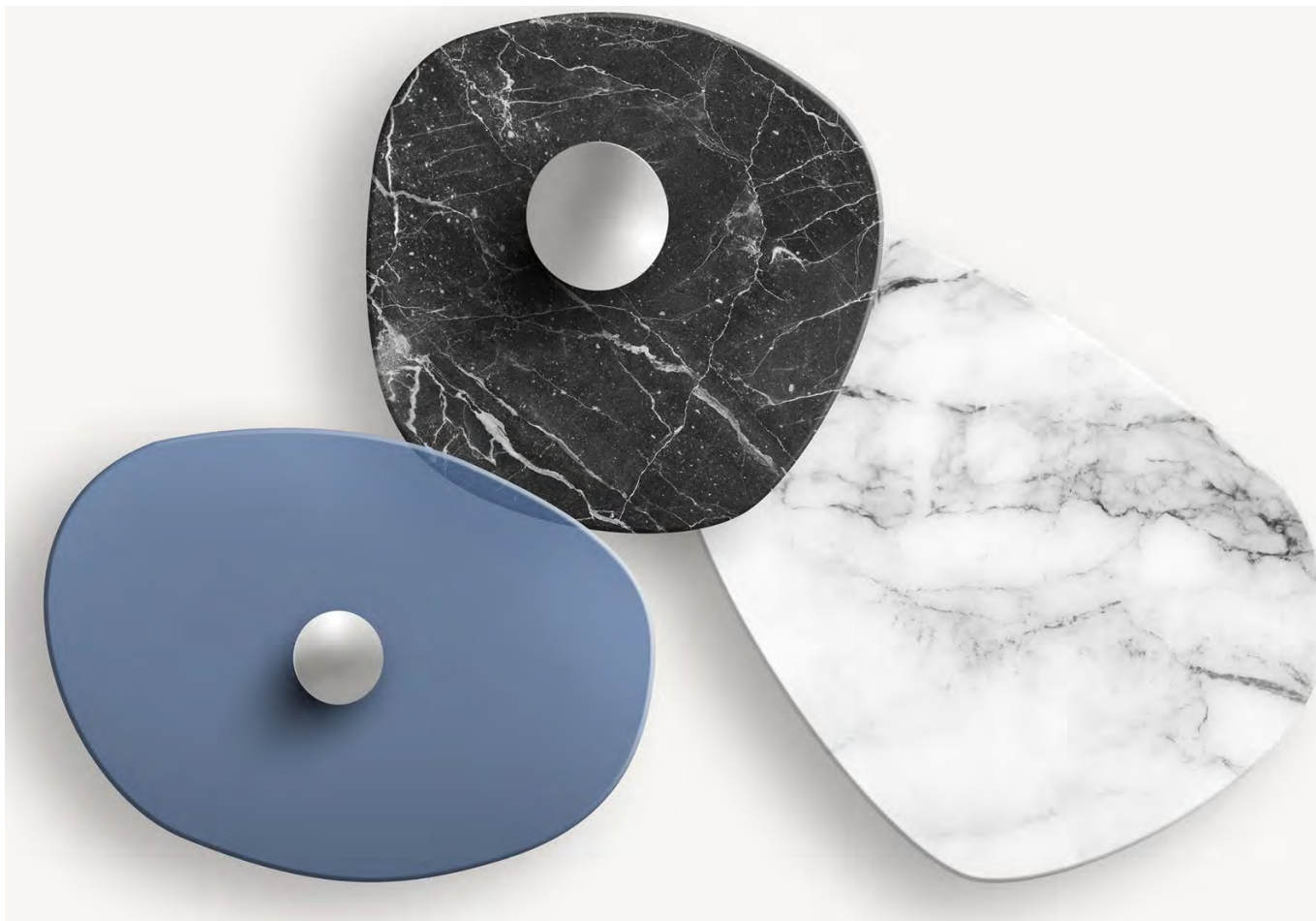
Sétalovaglás

Megkezdődnek a sétalovaglások.

A tenger gömbjei földobódnak,

dördül a parti szikla,

indul a ló a téren át,

keresztben halad.
Csak a ház sarka látszik.
Mögötte hegy és hold;
fügefák, a kacskaringós
teraszok négyszögébe ütve;
visszahulló tenger roncsai.
Némán jár a ló,
vizes rongyra, döglött homokra lép,
keresztben halad,
utadat elvágja, menekülő.
A földre lámpafény esik.
Mélyebben még, a ház mögött,
(csak a sarka látszik)
barlangjában dühöng a rák,

és azon is túl, a vízalatti
kráterekben fekete sünök élnek.
Keresztben halad.
A tenger gömbjei földobódnak,
az évad hirtelen öblösödik,
megkezdődnek a sétalovaglások.
Nincs ebben semmi titokzatos.
A ház mögött zöld az ég,
az ablakon át jégpálya közelít.
Táncolnak, lassan táncolnak,
egy csukló, kalap, egy arc, mindig fehérben.
Fanyar cellában élsz, de egy napon!
Hátával felém, előre kaptat a ló,
tajtékoznak tengeri virágok
és arcomat hab lepi, röpíti – látok.
Megkezdődnek a sétalovaglások.

Nézzük akkor az előzményeket! Gulácsy Lajosnak 1924-ből való *Sétalovaglás* című olajfestményén a két lovas erős fény világítja be a sötét háttér előtt, de árnyékot nem vetnek maguk elé vagy oldalra. A fizikai nehézkedésnek semmi nyoma, érintetlennek tűnik a fű. Az összhangban elrendeződő színek, az egymást kiegészítő női, illetve férfi lovas, a lovak lassú, szimultán pozíciója az egy helyben állás és a mozgás meghökkentő keveréke. Csak a kalapszalagok lengenek a szélben. Egyébként az idő lelassult, állni látszik, s felfüggesztődött a mozgás is. Valami tökéletes állapotot idéz meg a kép, képzeletbeli, álmvilágból való pillanatot. Az élet múló sürgés-forgását, hangzavarát meghaladó tökéletes állapot szimbolikus megidézésének gondolhatjuk a festményt.

Csontváry 1909-ben festette a *Tengerparti sétalovaglás* címen számontartott képét, az utolsó befejezett olajfestményét. Kilenc lovas látható, akik kísértáltak a tengerpartra. A kilenc ló és lovasa félkörben mozog, s ennek megfelelően különböző szemszögekből látva jelenik meg. Ketten haladnak a tenger felé, öten a vízpart közelében itatnak, az ötödik már indul vissza a néző felé, kettő pedig a nézővel szembe fordulva egy kisebb

forrásnál álldogál. A tenger felszínéből látható kör alakú kék foltot a két oldalon sötét, színjátészó, illetve egyszínű matt háromszögekből megképzett hegyek ellenpontozzák. A táj mintha a négy őselemből állna össze: vízből, levegőből, földből és a bal oldali hegyen lángoló, égő piros által jelzett tűzből. A kör alakú vízfolt mintegy sugallja, hogy a félkörben mozgó lovasok útja végtelen: a kör kerületének nincs kitüntetett pontja, ahonnan indul a mozgás, oda tér vissza, s onnan indul újra tovább, időtlen időkig. A festmény mintha tagadni látszana az időt: olyan tökéletes harmóniában illeszkednek egymáshoz a színek, az egyenesek és az ívként meghajló vonalak, a körök és háromszögek, hogy úgy érezzük, a szépség és teljesség földi mását látjuk magunk előtt.

ősi formák

Nem sokkal korábban készültek a cédrus-festmények, a *Zarándoklás a cédrusokhoz Libanonban* 1907-ben. Itt még nagyobb szerepe van a jelképszerű elrendezettségnek és a

dinamikus ellentétek összehangoltságának. A függőlegesen markáns színezésű négy felület közül a legfelsőt, illetve a legalsót a két irreálisan megnövelt cédrusfa összekulcsolódó törzseinek függőleges csíkjai kötik össze. A gazdagon lombos ágak szimmetrikusan két egyenlő részre osztható, egyenlő szárú háromszöget alkotnak a sötétkék égi mezőben, a törzs alja körül pedig a felfelderengő sötét talajon lovasok, illetve táncosok, nők és férfiak körkörös mozgása egészíti ki a fa mozdulatlan, idő előtti, idealizált teljességét. Csontvárynak nagyon fontos volt, hogy elhiggye és elhitesse: valóban látta, amit lefestett, de a képnek az érzékelhető világhoz nem sok köze van. Mint annyi eksztatikus, látomásos élményben gazdag művész, olyan ősi formákra bukkant valahol a tudata mélye és a valóság határán, amelyekkel képes volt megmutatni a természetnek az élet és a halál közötti határvonalat átlépő karakterét, a szent és örökkévaló arculatát.

Anna Margit képe jellemzően a gyerekrajzok naiv absztrakcióját követi, de szofisztikált jelzéseken át érvényesíti az alkotó sajátos életérzését. A mozgást négy ló haladása képviseli. Egyik háttal fordul a nézőnek, háttal ül rajta a lovasa is és a sötét háttér felé ballag. Kettő a ház előtt keresztbe balra halad, a harmadik leghátulra marad, lovasa talán nincs, vagy – ugyancsak nyugtalanítóan – a képkeret, mely valamivel hátrébb, mint középen metszi a lovat, eltakarja. Talán a legmeghökkenőbb, hogy a lovasok mind másfelé néznek, tekintetük, figyelmük, érdeklődésük egyáltalán nem kapcsolja őket össze, de nem kapcsolódnak az ablakon bizonytalan tekintettel kiintegető nőalakhoz sem. A sötét égen gyerekrajzra emlékeztető vadliba „úszik”, mögötte ott a hold korongja, színesen, de fénytelenül. A festményen látottak előlről kapnak fényt, ez a képen nem látható fényforrás világítja meg a lovakat és a házat a fiatal nővel. A meleg színek és a testek egymás mellé helyezése ellenére ez a „sétalovaglás” csupasz, kopogós talajon történik, a tárgyak élettelenek, a lovak élettelen térben mozognak, a cím által sugallt gazdag élő világ, a természeti táj s azon belül az ellentétek dinamikája csak hiányában van jelen, a meleg színekkel megfestett jelek végtelen magányt árasztanak.

Horgas Béla verséhez dedikáció is tartozik: „Anna Margitnak, szeretettel”. A vers maga meg nagyjából Anna Margit *Sétalovaglása*nak leírása, illetve értelmezése. A leghangsúlyosabb kijelentés, amely kétszer is elhangzik: a ló „keresztben halad” a

téren át. Az ismétlés arra enged következtetni, hogy a Gulácsy- és Csontváry-ábrázolások cáfolatát látja Anna Margit képén, vagy egyáltalán a saját költészetét elválasztja a látomásos, az ősi teljességet, az idealizált világot megfogalmazó művészi hagyománytól. Látásmódja az érzéki valóságból indul ki, de természetesen a nem láthatót – a tudat mélyén meghúzódó félelmeket – is az érzéki valóság mellé rendeli. Nem látjuk, de a versben festett kép mélyén ott dühöng a rák, a kráterekben ott bújjik a sün – talán a tudat legmélyére visszaszorított vagy a tudatalatti rétegekben rejtőző szorongások, félelmek és agressziók képi megjelenítései. Valami szekularizált megváltás lehetősége azonban mintha felvillanna: „Fanyar cellában élsz, de egy napon!” Vagy az utolsó előtti sorban bejelenti a lepusztulással és fenyegetettséggel való szembenézés eredményét: „tajtékoznak a tengeri virágok / és arcomat hab lepi, röpíti –látok. Megkezdődnek a sétalovaglások.” A látás és a sétalovaglás között valami

rejtélyes kapcsolat hagyományozódott a század elejének látomásos költői által ránk, de Horgas Béla a látást az időbe belevetetten akarta kamatoztatni. Ugyanebben a kötetben *A ló és a lovas* című vers 2. megszólalása:

Mester, a tétel átkozott, be vagyunk kerítve.

Erre a 3. rész:

Elől a tudhatatlan, hátul a hajlíthatatlan tér és – lovasa? lova? – az idő.

Be vagyunk zárva életünk szűkösségébe, de nagyra tárt szemmel szembenézni a valósággal: ez adja meg végső soron a vers értékét. Ahogy Hölderlin – Heidegger szerint a költők költője – jó kétszáz évvel ezelőtt kijelentette *Egyetlen* című versében: legfontosabb a mértéket eltalálni (a spirituális és az anyagi között?):

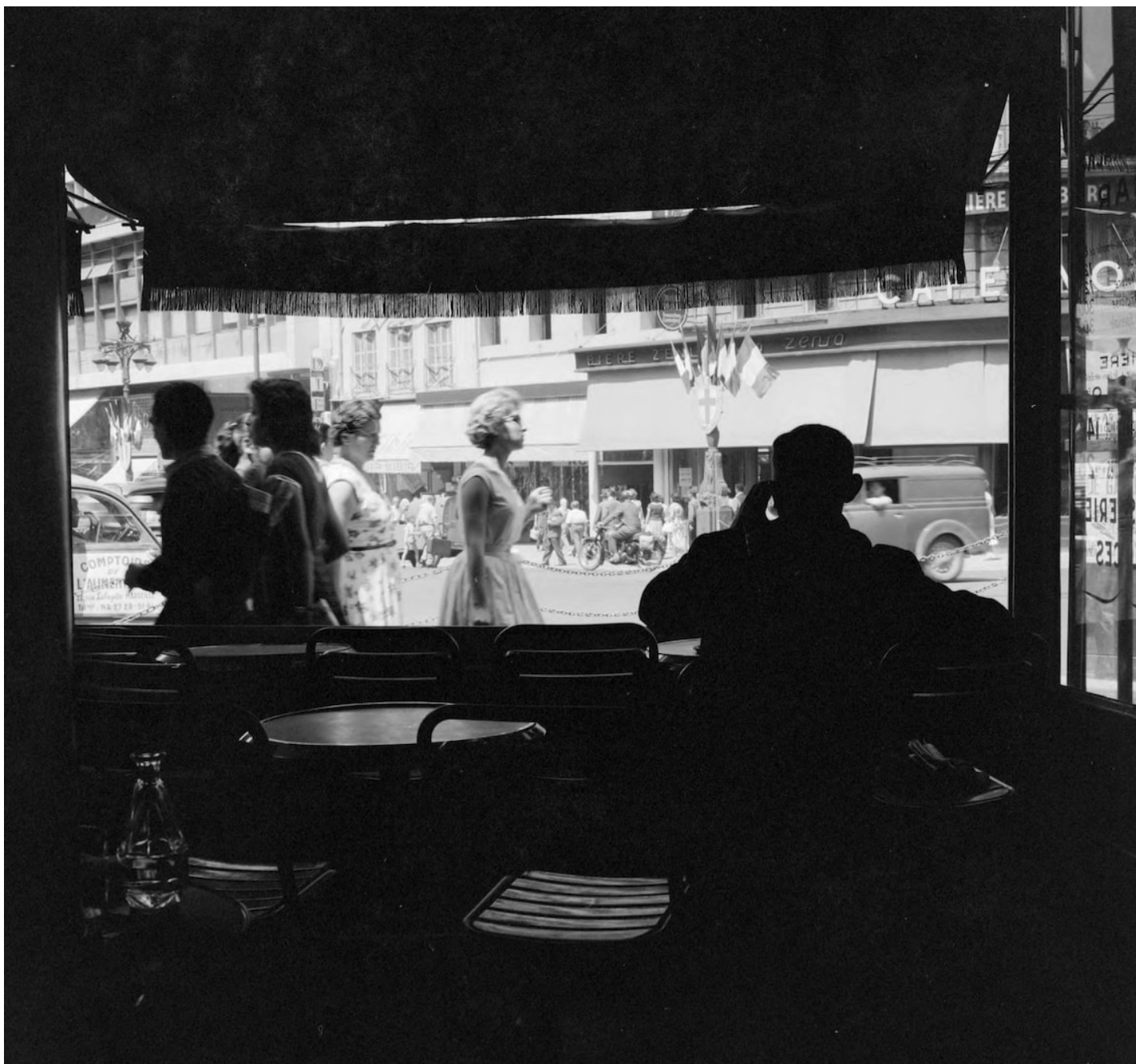
*A költő, bár a szellemet
szolgálja, legyen e világi.*

kép | shutterstock.com

Szirmai Panni

RANDEVÚ

2023-07-08 | HÁT TAL - VÁLOGATÁS A FORTEPAN KÉPEIBŐL, NOVELLA

Megint itt ül az a fickó. Biztos, hogy engem figyel, minek ülne itt minden vasárnap délelőtt egy sötét kocsmában? Miért nem a teraszon ül, verőfényes napsütésben? Nem nézek rá, csak gyorsan elhaladok mellette. Meg ne lássa, hogy észrevettem. Hátborzongató. Éreztem, hogy nem lesz ennek jó vége... Nem lehet véletlen, hogy megint itt látom. Mindig pontosan ugyanott ül, ugyanabban az időben. Igaz, én is csak ilyenkor járok erre, ha oda megyek... Rágondolni sem szabad! Mit szólnának a gyerekeim? Egyáltalán hogyan jutottam idáig? Fényes napsütésben vasárnap délelőtt settenkedem a város másik felén egy kölcsönlakásba. Nevetséges. Inkább szájalmas, lássuk be. Amikor mások már a szüleiket ápolják, én meg a saját életemet cseszem el éppen. Jó, ez még nem a világ vége. Egyáltalán nem. Vannak elhajlások minden párkapcsolatban. Az örök hűség az örök hűség, nem borítok mindent! Pillanatnyi gyengeség, hogy belementem. Ezt gondoltam hetekkel ezelőtt, és mégis itt vagyok újra. Pedig minden hétfőn megígérem magamnak, és neki is, hogy soha többet...

egyetlen botlás

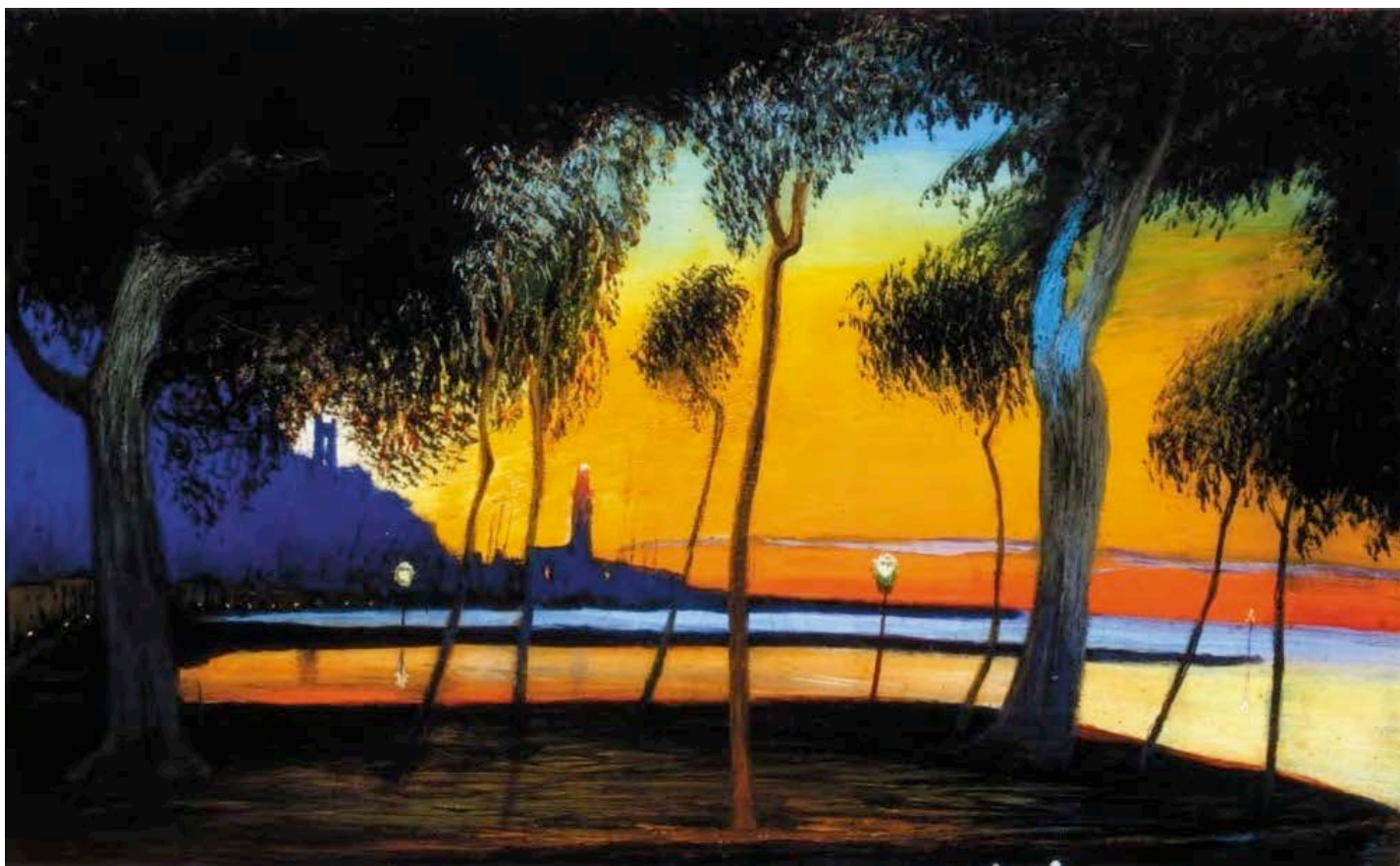
Csak ne hasogatna így a fejem. Valami front lehet, vagy ez a rettenetes új szemüveg, amiben alig látok. Ráadásul kések. Nem elég, hogy itt ez a pasi, aki néz, megrögzötten figyel, még oda sem érek, ahova nem szabadna. Igazán erőt vehetnék magamon, és megmondhatnám az igazat. Nekem ez nem megy. Én erre alkalmatlan vagyok, hogy hazudozzak a családomnak. Oda-vissza összesen két óra utazás. Megéri? Akkor és ott mindent megér. De utána? Kinek hiányzik ez a borzalmas stressz, a fejfájás, a rohanás haza, az alibik állandó észben tartása. A gyerekeket is el kell hozni este anyámtól. Tisztára kikészülök, mire odáig eljutok. Véget kell vetnem ennek. Odaállok elé, és kimondom a megfelelő szavakat. Nem lehet olyan nehéz. Eddig is ellenálltam, évtizedeken keresztül nem fordult velem elő ilyen. Bezzeg a férjemmel... Talán megbocsátható ez az egyetlen botlás. Igazán mindent megteszek a családért, a gyerekekért. Vívás, úszás, külön torna és hegedű, mindkettőnek, amit szeret. Nem erőltetem rájuk a beteljesületlen vágyaimat. Nagy erőfeszítéssel nevelem őket másként, mint engem anyámék. De nem vagyok tökéletes. Ezt ne várja tőlem senki. Még egy kicsit élni szeretnék, olyan nagy bűn ez?

Jövő héten más útvonalon jövök, még egyszer nem akarom látni ezt a pasit. Csak érnék már oda.

Nacsinák Gergely András

KIRÁLYT A NAPRA KITENNI

2023-07-13 | ESSZÉ

Végül csak elmentem meghallgatni a Csontváry-tárlatot.

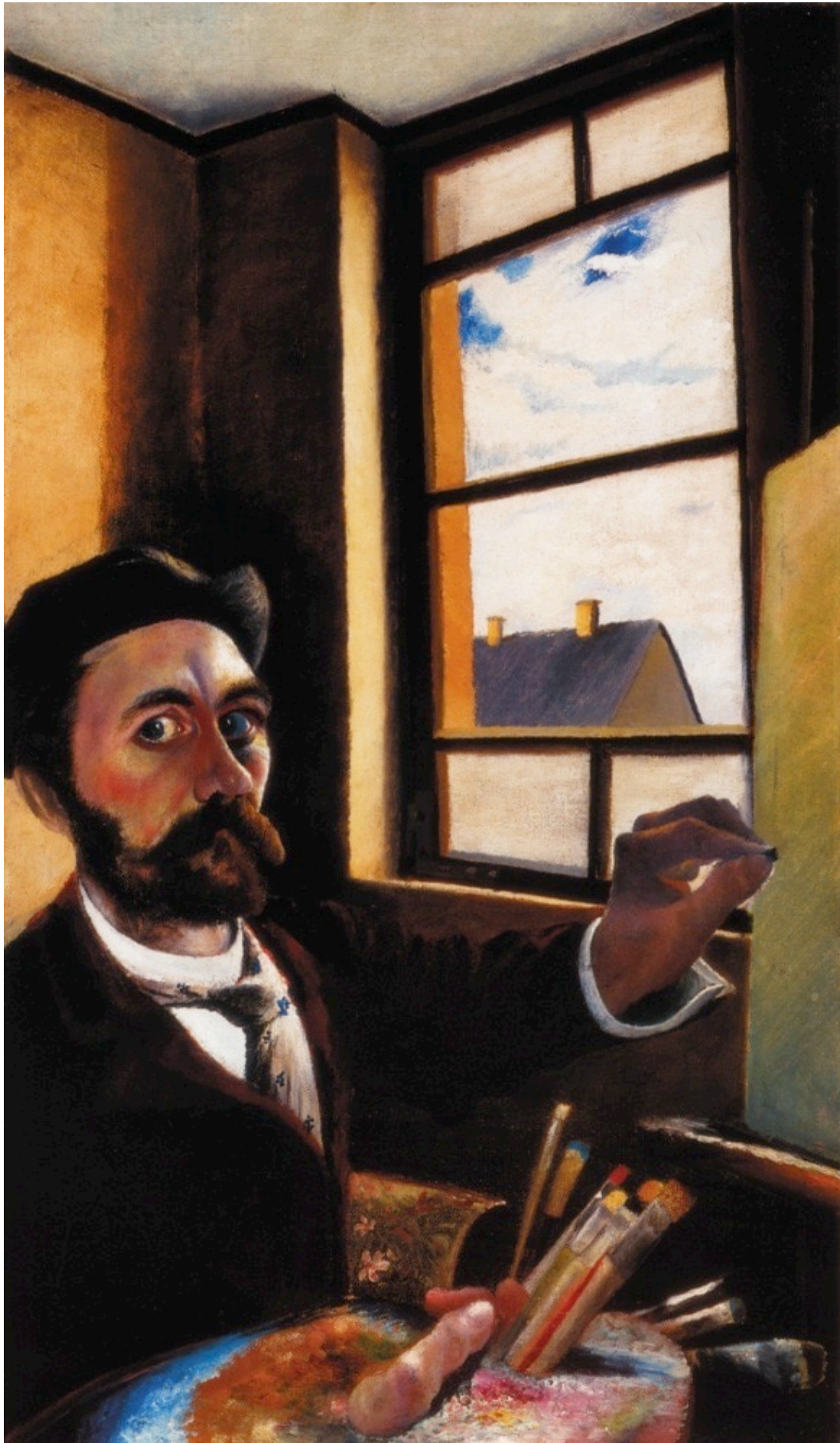
Megnézni bajosan lehetett ugyanis a kiállítás utolsó előtti hetében odaseregülő tömeg miatt. Zarándoklás a cédrusokhoz – még ha nem is Libanonban. A képek nagy meglepetést nem okoztak a szokványos meglepetésen túl, tudniillik, hogy mennyire képtelenség őket bárhogyan reprodukálni; ezek azok a festmények, amelyek még önmagukkal sem helyettesíthetők. Igen, konstatáltam, a Nagy Tarpatak láttán még most is szédülés környékez, hogy lehet úgy festeni, hogy a kép előtt az embernek

tériszonya támadjon? Igen, a festményei még mindig belülről világítanak „az ártatlan mindentudás napjától és a lélek erejétől”, ahogy Pilinszky írja. És igen, így kronológiailag négy terembe rendezve Csontváry rendezetlen elméjét, az is nyilvánvaló, hogy alapjában fölösleges bármiféle ezoterikus magyarázatot erőltetni az elhíresült „napút”-kifejezésre, az egyszerűen azt jelenti, amit, nevezetesen a fény útját, mert Csontváry nem a dolgokat festi, hanem a fény vándorlását a dolgokban és a dolgokon és a dolgok felett; ahogy Hérakleitosz számára a világ *pyros tropai* volt, tűzváltozatok, a láng módozatai, Csontváry számára is fényváltozatok összessége. Ezért semmi más nem is érdekli, csak a fény, amit színekké szűrnek magukon át a létezők. Maguk a dolgok csak annyiban számítanak, amennyiben a fény hordozói.

hogya bírta ezt ki ép ésszel

Festményből kevés volt, emberből viszont sok; ezért egy idő után már nem is annyira a képeket néztem, inkább a nézőket: a ténfergőket, elmélyülteket, jól értesülteket

és műértőket, az unatkozókat, tudálékosakat, ájtatosakat, aztán már nem is néztem, csak hallgattam őket, mert a képek olyanok voltak, amilyenek emlékeztem rájuk nyolc évvel ezelőttről, valószínűtlenek és testetlenek, sugárnemzette szentképek, semmi kétség, Csontváry örült volt, önmaga napja, de engem az kezdett érdekelni, hogy ebben a tömegben hogyan csapódik le ez a téboly. A termék sorának végén volt néhány fotó az építész Gerlóczy lakásából – ő mentette meg a vásznakat az utolsó pillanatban a Hadik tetején kiürített műteremből, épp amikor szekérponyvának akarták eladni azokat –, és néztem, hogyan kerülhetnek ezek a képek a könyvespolc fölé, több is egymás mellett, uramisten ez az ember ezekkel élt, a Nagy Cédrussal a sezlony fölött, hogy bírta ezt ki ép ésszel. Végül már nem is festménytől festményig, hanem embertől emberig sodródtam: a Panaszfal jelenete folytatódott itt a szemem előtt, a fülem hallatára, mintha direkte szinkronizálták volna a képet, ahol a Templom torzója, az áhítat utolsó megrepedt kövei előtt peckelődik, forgolódik, zsibong a világ, adnak-vesznek, trécselnek, sápítoznak, berzenkednek, műértének, ásítóznak és szelfiznek, állandóan szelfiznek, ez volt talán a legkülönösebb, előtérben az én, a

háttér Baalbek lángoló őrülete, vagy a Nagy Tarpatok prehistorikus szakadéka, igazából mindegy, mert az előtér az, ami számít; és ott, a képek nagy csendjének küszöbén beszélnek, beszélnek, mintha muszáj lenne...

„... elektromos kezelést kapok erre aztán meglátjuk az unokatesóm Németországban dolgozik nézd ott szoktunk horgonyozni amikor vitorlázunk nem tudom ez az épület ott van-e lehet hogy ott van mit tudom én ez a Taormina de mindjárt megnézem a feliratot hogy biztos legyen benne tegnap vettünk grillsajtot ma meg kell csinálni azt mondja tájképfestő hát így néz ki egy vízésés nehogy már külön hívjál erre egy embert meg lehet azt oldani rövid a karod ahhoz hogy mind a hárman rajta legyünk nyugi még egy terem van és annyi leteszem mert idebent úgy látszik tilos a telefonálás igen itt a bácsi önmagát festette le...”

Mégiscsak eljönnek azért, csak elzarándokolnak a cédrusokhoz, még ha maguk sem igen értik, voltaképp miért – és ez az, ami igazán különös, még sokkal furcsább, mint a kényszeredett áhítat, még a kényszeres szelfizésnél is furcsább. Miért jönnek vajon? Egy őrült kedvéért, aki élete vége felé a gangon hevert anyaszült meztelen a napon; vagy aki ő császári és királyi felsége, Ferenc József betegségének hírére állítólag rohanást sürgönyözött Bécsbe a holtbiztos recepttel: „Királyt a napra kitenni stop Csontváry stop”. Igen, a többség a híre, no meg a hírverés miatt jön. Akik nem, azok talán a fény miatt. Látni kell még egyszer a színek vándorlását, ezt a fényátvonulást, ami teremről teremre pislákol, nőttön-nő képről képre haladva, végül elhatalmasodik, tombol, aztán kialszik, egy életmű és egy ember romjait hagyva maga után. Ugyan miféle világosság az ilyen?

hajlamos az ember átsiklani

Visszalapozva gondolatban, mégiscsak volt ott egy kép, amelyet nem ismertem. Amit láttam, és nem viszontláttam. Az

ablaknál ülő nő portréja. Nem is

rémlik, sem albumból, sem korábbi kiállításokról. Talán mert az életmű legelejéről származik, amin hajlamos az ember átsiklani, hogy minél előbb a várva-várt crescendóhoz érkezzon. Én most ezt az átrohanást tudatosan kerültem, elidőztem inkább a látomások előterében. Ott kevesebb volt az ember.

Ablaknál ülő nő: ültében befelé, a szoba felé fordul, a szobában indokolatlanul nyíló virágot nézi, szőke haja illedelmes kontyba fogva. Háta mögött alig észrevehetően libben a függöny, amely szőkévé szűri a falra vetülő fényt. A vásznat csaknem mértani közepén metszi ketté a világosság: a kép fele félhomályban marad. A kettő határát az emberi alak jelöli ki: sötét ruhája, fehér bőre és a szoba belseje felé irányuló hatalmas, szuggesztív szemek. Ez a tekintet sugározza tovább a világosságot a színtelen, fénytelen régió felé, ahol a virág nyílik; talán épp ennek a tekintetnek a fényében. A kinyíló virág és a tágra nyílt szem valamiképp egymást tükrözik. Az embernek az az érzése támad, hogy a nézés nélkül a szirmok lehullanának, a virág elsorvadna – és viszont, a tekintet célja a nyíló virág. Tapintatosan megfogalmazott festői program ez a fényről. Embert a napra kitenni, és a világprobléma nagy része megoldva.

kép | Csontváry Kosztka Tivadar festményei

Szirmai Panni

AZ EMLÉKHAJTÓL A MARCELL-HULLÁMIG – FODRÁSZATTÖRTÉNET BUDAPESTEN

INTERJÚ SZABÓ ZSUZSANNA ETNOGRÁFUS-FODRÁSSZAL

2023-07-25 | INTERJÚ

„A jólfésültség története – Fodrászipari Forradalom Budapesten” (2023. június 23 – október 31.) címmel nyílt szokatlan kiállítás, amelynek te vagy a kurátora. Honnan jött a kiállítás ötlete?

Saját gratuláló levelemből. Láttam egy remek kiállítást („Kloáka, kanális, klozet” címmel) a Kiscelli Múzeumban, ahol különösen fogékonyak a „banálisabb” témákra is. Levélben gratuláltam és felvettem az igazgatónak, hogy jó lenne egy fodrászattörténeti kiállítást szervezni. Tetszett nekik az ötlet. A pozitív döntést másfél év előkészítő munka követte, sikerült forrást szerezni, és hozzákapcsoltuk Budapest 150 éves jubileumához.

Mivel már tíz éve fodrászként dolgozom, szerettem volna ezt az évfordulót is méltóképp megünnepelni. A tárlat Budapestre koncentrál, és pontosan 151 évet mutat be (mert a főváros megalapítása előtt egy évvel szüntették meg a céheket). Sokféle szempontból közelítettünk. A kiállítás a fodrásziparról szól, nem a hajról, de követjük a fodrászat fejlődését. A jelenkorig is elmegyünk: 2023-as TikTok videó is látható a tárlaton. Ilyen témában itthon még nem rendeztek kiállítást, s persze, nem kezdhettük a sütővasakkal és az ollókkal.

Voltaképpen bemutatjuk, hogyan váltak jólfésültté a budapestiek, mik voltak a szépség- és a fodrászipar kialakulásának mozgatórugói, milyen társadalmi faktorok játszottak szerepet a folyamatban. Elsősorban a városfejlődés, a polgárság megerősödése, a technológiai fejlettség felgyorsulása, a higiénia előtérbe kerülése, a női emancipáció segítették a fodrászipar kibontakozását és megerősödését. Azt is bemutatjuk, kik alakították a folyamatot: a szakmabeliek és divatikonok, akik irányt szabtak a korszak jelentős kulturális szemléletváltásának. Kovács Lola *Gubanc* című munkája a tárlat elején jól szemlélteti, milyen szövevényes történetet igyekszünk elmondani.

Hogyan épül fel a kiállítás, mi a kiindulópont?

A haj antropológiájával kezdődik. Mi mindent jelent nekünk a haj? A legtöbb ember élete során több száz alkalommal megy fodrászhoz, fontos életesemények idején változtat a frizuráján.

Nemcsak fodrásztechnológiai eszközöket mutatunk be, több társintézmény is kölcsönzött a kiállításra: a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumból például a szakma kialakulásához kapcsolódó dokumentumokat és felcsereszkozőket kaptunk, az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézetből fotókat a bábos könyvekből, amikből kiderül, hányféle területen alkalmas karakterizálásra a frizura vagy az arcszörzet. Ez a rész még nem a fodrászatról szól, de megjelennek kulturális motívumok, szimbolikus jelentőségű mozzanatok. Ide tartozik például az emlékhajak műfaja vagy a hajból készült ékszerek, amelyek többnyire apák munkái: ezt készítette el a saját hajából a rendbe beálló lány és ajándékozta a családjának, így képletesen lemondott világi szerepéről, a nőiességét jelképező hajáról.

Hogyan jutottál el a magángyűjtőkhöz?

Megmozgattam a fodrásztársadalmat, megkerestem a Kereskedelmi és Iparkamara fodrász-kézműves tagozat fodrász osztályának elnökét, ő ajánlott neveket. Egyik ajtó nyílt ki a másik után. Találkoztam parókakészítővel, maszkmesterrel, színházi kellékessel, punkokkal, papokkal, zsidókkal, romákkal is interjút készítettem a háttérkutatáshoz. A már említett intézmények és kölcsönző magángyűjtők anyagai mellé kerültek a kortárs képzőművészeti alkotások. Jagicza Patrícia szappanmunkái, Verebics Ágnes (*Hairy Gang*), Kovács Lola (*Haj, Gubanc*) és Gőbolyös Luca (*Férjhez akarok menni*) alkotásai.

Korom Gyula kisésti magánmúzeuma sajnos, bezárt az alapító halála után, de az anyag részben gyűjtőkhöz került. A fodrászmúzeum gyűjteményét Korom Gyula digitalizálta, katalogizálta, az anyagokat nem tematikus, inkább látványtárként

Göbolyös Luca: Férjhez akarok menni (részlet a sorozatból)

rendezte. Gellei András borbély vette meg a gyűjtemény nagyobb részét, ő is kölcsönzött nekünk bútorokat, tárgyakat, de Hajas László és Marosi József gyűjteményéből is sok értékes darab szerepel a kiállításon.

Hogyan kapcsolódtak össze a kurátori munkában az etnográfusként és a fodrászként szerzett ismereteid?

Már fodrászi működésem kezdetén elindítottam a **Hajmeresztő** blogot, és kis szösszeneteket írtam fodrászattörténeti kérdésekről, például, hogy miért érdekes egy-egy frizura, honnan ered a Marcell-hullám kifejezés vagy a Hindenburg-hajviselet. Ezekből is olvashatók részletek a kiállításon. Az alapvető szándék a haj kulturális szerepének feltérképezése, ezért mutatjuk be a házas ortodox zsidó nők parókáját, a sheitelt, vagy hogy a cigányoknál a házas nő már csak összefogva hordhatja a haját, amit egy szép Romani Design baba jelképez.

A szentendrei skanzenben töltött évek alatt megfigyeltem, hogy a kiállítás sokszor a legjobb szándék mellett sem jut el a nézőhöz, mert túl sokat markol. A hosszú falszövegeket a látogatók többsége nem olvassa el. Mi is rengeteg mindent el akarunk mondani, de két részre bontottuk a tartalmat: kétféle betűtípus és vizuális megjelenítés egészíti ki egymást. A hangsúlyos fősztorit kiegészíti sok színes, rövid történet, érdekesség, ezeket külön is el lehet olvasni.

Milyen tárgytipusok szerepelnek a kiállításon?

A Kiscelli Múzeum, a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, az Országos Színháztörténeti Múzeum és a Magyar Állami Operaház tárgyai mellett magángyűjtők anyagai, valamint popkulturális érdekességek és kifejezetten erre a kiállításra készült vizuális tartalmak láthatók.

A kiállítás ipartörténeti háttere nagyban épül arra az alap kutatásra, amelyet Zeke Gyula végzett el és jelentetett meg a BORBÉLYOK, FRIZŐRNŐK, FODRÁSZOK című friss könyvében. Ő a rendszerváltásig dolgozza fel a hazai fodrászszakma fejlődését, a

Jagicza Patricia fogadalmi ajándékokat idéző munkáiban hajból testrészeket rajzol szappanra.

hozzáférhető levéltári anyagok áttekintésével, nagy alaposággal és sokszínűen.

A kiállítás nemcsak a fodrászipar, hanem a haj természettudományos hátterét is feldolgozza, itt makettek, informatív animációk is helyett kaptak, ez a Laboratórium. Megnéztem, külföldön hogyan közelítették meg a témát, és azt tapasztaltam, ezt a területet mindenütt kihagyták. Pedig kevesen tudják, hogy miből van a haj, hogyan épül fel, hogy működik a kémiája, hol vannak a pigmentek. Animáció is készült a haj biológiájáról és kémiájáról. Elmagyarázzuk, hogy minden, amit a hajjal teszünk, ezzel függ össze: a haj aminosavakból álló fehérjelánc, ami kötegeket alkot, és a láncok közötti különböző kötések a külső fizikai vagy kémiai behatások nyomán változnak. A fodrászipari beavatkozások és termékek erre épülnek. Ha megmossuk a hajunkat, hosszabb lesz, mert a vizes hajban a hidrogénkötések megnyúlnak, aztán ha megszárad, visszaáll az eredeti hossza.

Hogyan változott a szépségipar?

A szerzetesek a 13. században még az utcán borotváltak, aztán a felcserek (más néven borbélyok) részben orvosi feladatokat végeztek, eleinte borotválás mellett eret vágtak, köpölyöztek is. 1770-ben Mária Terézia vetett véget a borbélyok orvosi tevékenységének. A seborvosok (korábban harctéri orvosokként is tevékenykedtek) végezték a kisebb beavatkozásokat, később minden ilyesmit betiltottak. A 19. században a fodrászműhely megjelenésével célzott térbe került a tevékenység. Míg az arisztokrácia körében házhoz ment a fodrász vagy a frizőr, a huszadik századtól a nők a polgárság köréből felhasználóként és dolgozóként is megjelennek a fodrászszalonokban.

A fodrászat fejlődéséről képregény is készült, bemutatja, hogyan alakult fokozatosan a fodrászok szerepe. (Korognai Dávid rajza)

A kiállításon szerepelnek Sommer Katalin színházi parókakészítő- és maszkmester eredeti parókái és eszközei. Itt vannak a kontúrfejek, fafejek, a parókakészítés mai alapeszközei. Meglepő, de nemcsak filmgyáraknak dolgoznak, ma is van, aki bajuszt, szakállat készítet, de kevés a magas színvonalon dolgozó szakember. A parókát ma is hajszálanként kell felépíteni, bár Japánban feltalálták a speciális műanyag haját, ami jobb, mint az igazi haj, mert olyan vékony, hogy jól lehet vele dolgozni. Parókának és kozmetikai ecsetnek is alkalmas.

A következő szakaszban megismerkedhetünk a fodrázsmesterség tanulásának fázisaival: eleinte önképzőkörök működtek, tanmenet nélkül, a tanrend szerinti oktatás csak az 1930-as évektől jellemző. Gyakorló babafejekon láthatjuk az úgynevezett manuális műveletek eredményét, amit minden tanuló elsajátít: hajcsavarós berakás, a Marcell-hullám, amit vizes hajra kell befésülni, alkalmi hajviseletekben használják ma is. A női frizurákban Vidal Sassoon idejéig a fésű mellett a nyeseő volt a főeszköz, nem az olló. A tupírozás, fésülés ismerete ma is nélkülözhetetlen, hiszen, ha a fodrász a magasságokat és mélységeket nem érzékeli, nem boldogul az alkalmi frizurákkal. A jó fodrász élete végéig képezi magát, mert nemcsak a divat változik, hanem a technológia is.

Hogyan változott a nyilvános tér szerepe?

A Szalonevolúció szekció mutatja be a fodrászati terek változásait Európában. Hogyan lesz intim, nőies tér a borbélyműhelyből? Fontos változást jelentett, amikor a nő egyedül elmehetett a drogéria melléktermébe fodrászhoz (ami nem az utcáról nyílt). A 19. század végén már az utcáról lépett be a polgárosszony a fodrászatba, ekkor a szalonokban segédként nők is dolgoztak. A háborúk idején felgyorsult a modernizáció, nagyobb hangsúlyt kapott a higiénia, s ez a téralakításra is hatott. A kabinos jellegű fodrászatban elkülönülve ültek a vendégek, hogy kevesebb közös tér legyen, mert féltek a fertőzésektől. A hatvanas évektől a nagy közös terekben nő és férfi külön munkaállomásnál ülhet le. A modern szalonokban a tér olyan műterem mintájára működik, ahol a festő élőben fest és ugyanott értékesíti is a terméket.

A következő állomás a fodrászatok tömeges elterjedése. Ebben a részben filmhíradó részleteket láthatunk fodrászversenyekről, külföldi és hazai eseményekről. A hajszobrászat inspirációi az országhatáron túlról is érkeztek, már a húszas évektől érzékelhető a külföldi hatások szerepe, ami a rendszerváltás után egyre jelentősebb. Érdekes példa, amikor a kilencvenes években aerobik stúdiót rendeztek be a fodrászatban melléktevékenységként, a testápolás és a szépségipar kiterjesztéseként.

És hol vannak a frizurák?

150 év frizura-és arcszőrzet kronológiája. (Korognai Dávid rajza)

Bemutatjuk az alap frizuratípusokat a különböző korszakokban, például, hogy milyen frizurát viseltek a stílusikonok az 1910-es évektől. A divat- és stílusikonok között vannak múlt század eleji szalontáncosok, filmcsillagok, popzenészek, sportolók és mai

influenzszerek. Ebben a térben a zenét az elmúlt 100 év budapesti slágereiből válogattuk.

Az egyik szekció, a Magán hajügyek a haj magánéletben betöltött szerepét vizsgálja: mikor nem fordulunk fodrászhoz. Jellemzően magánüggé válik a hajalakítás a daganatos betegeknél.

Ide tartozik a gyerekhajak kérdése is. A családban eleinte mindenki otthon barkácsolja a gyereke haját, később lesz igény a gyerekfodrászatokra. A zárt közösségek, mint a börtön vagy a szerzetesrend szintén érdekes ebből a szempontból: általában szigorú a hajviselet, mindenkinek egyforma, személytelen a frizurája.

A tágabb vagy szűkebb közösséghez tartozást szimbolikusan is jelezheti a hajviselet vagy az arcszőrzet. A kiállítás a 'magyar bajusz', a 'magyar göndör' és a 'magyar taréj' címszavak mentén járja körül az összetartó stílusjegyeket. Hajunk fontos identitásképző elem, gyakran legfőbb külső jellegzetességünk, amivel kifejezhetjük a személyiségünket. A hajunkkal intim viszonyt ápolunk, személyes tárgyaink körébe tartozik a borotválkozókészlet vagy a kedvenc fésű, ezek akár családon belül emléktárgyként is öröklődnek.

A jólfésültség történetét bemutató kiállítás végpontja egy néhány perces filmösszeállítás, amit Tóth Melitta készített kérésünkre a hajjal, frizuradivattal kapcsolatos filmjelenetekből. A művészfilmek és a populáris kultúra távoli szegleteit összekapcsoló filmben is érvényesül a kiállítás üzenete: az idők során az ész mellett a haj is fontos szerepet töltött be.

A kiállítás fotóit **Fáryné Szalatnyai Judit** készítette..

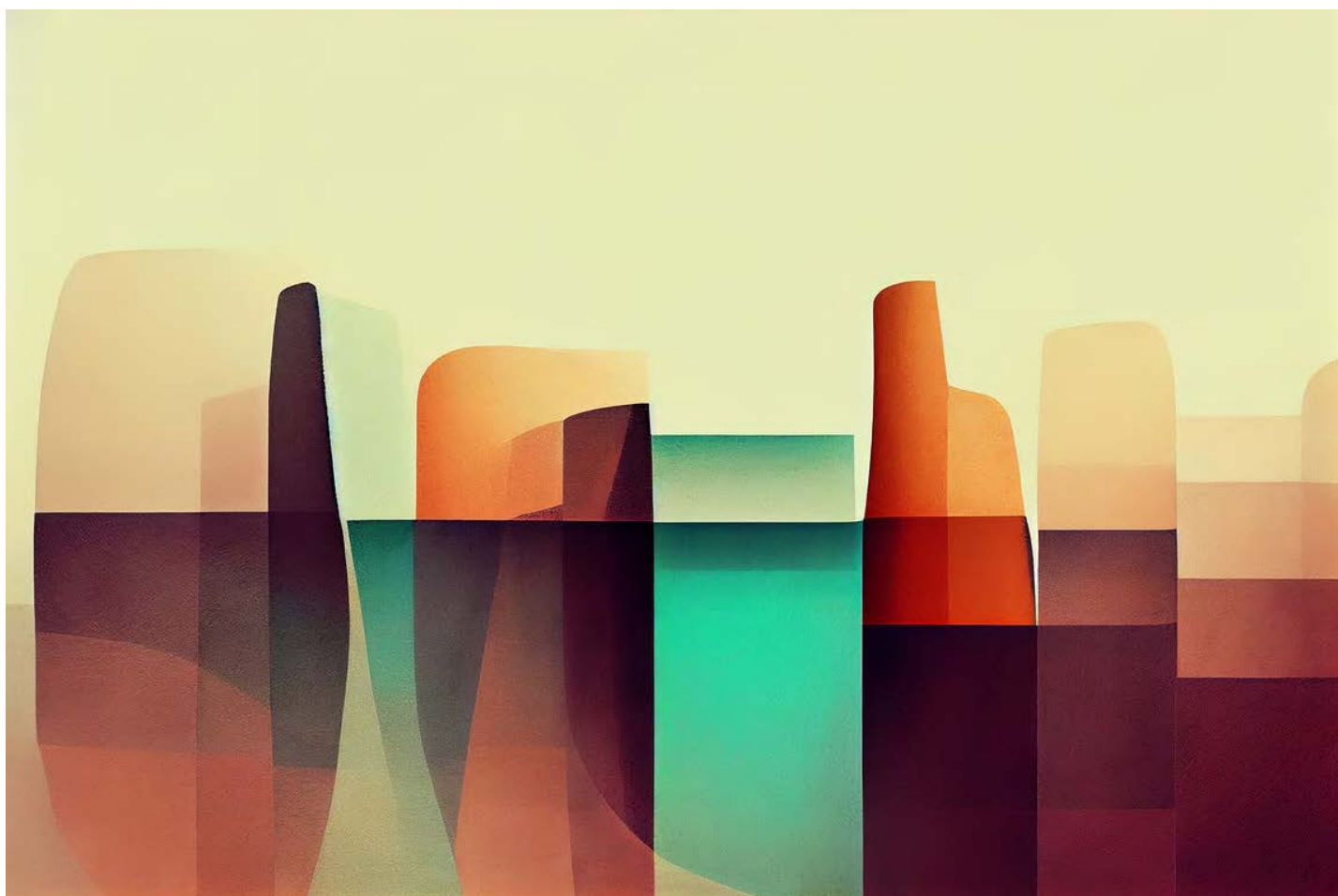

Kovács Lola Hair című munkája. A művész elégette a parókáját, amikor felépült rákbetegségéből.

Lányi András

MENEKÜLÉS A GYŐZTESEK TÁBORÁBÓL

2023-07-05 | ESSZÉ

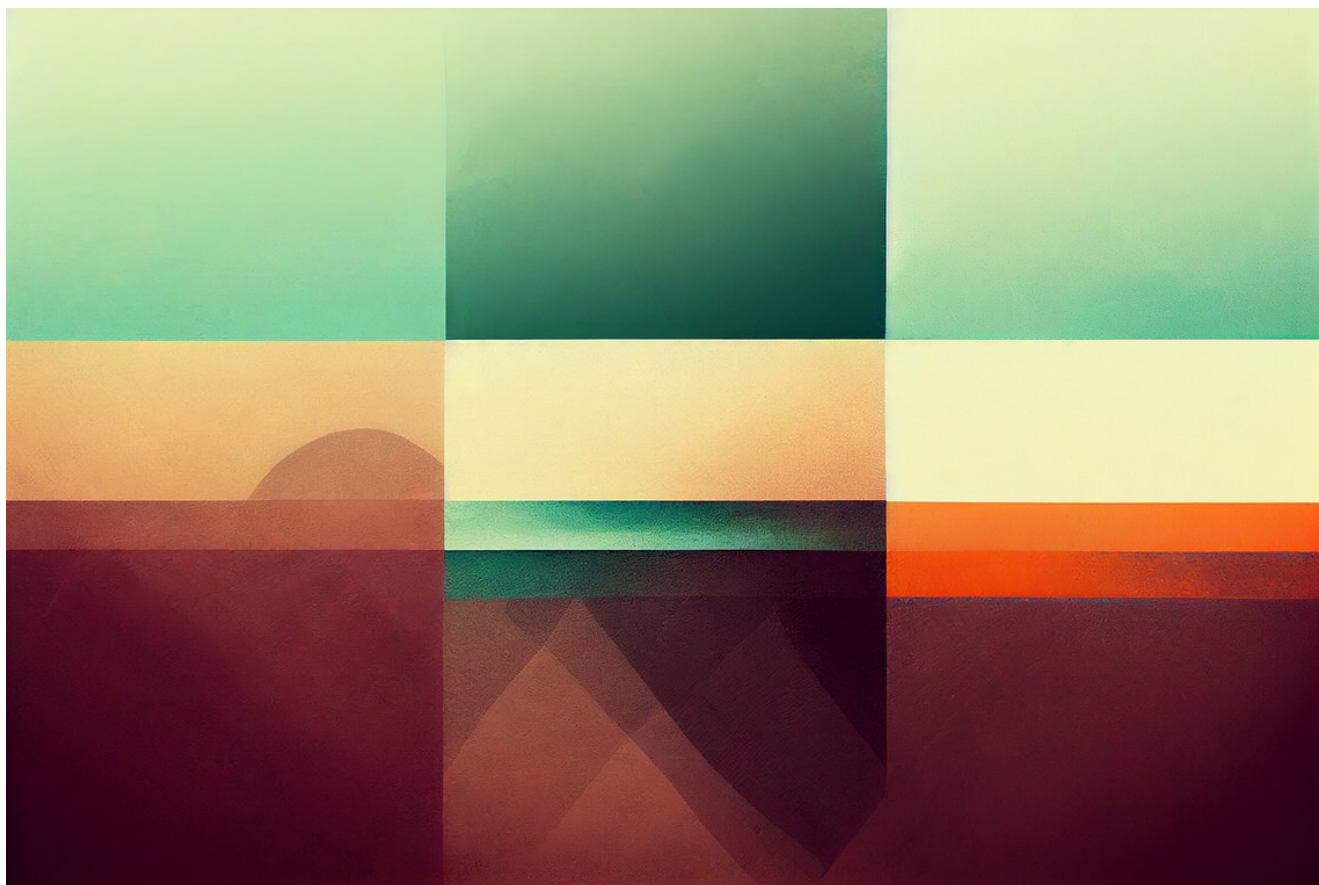
Az ökológiai kritika legalább annyira alkalmas, hogy elfedje, mint hogy feltárja a késő modern ipari társadalmak válságának valóságos összefüggéseit. Mintha csak valami mással, a földi ökoszisztémában beállt sajnálatos üzemzavarral kellene megküzdenünk, és nem a saját civilizációnk öngyilkos igyekezetével. Világszerte egymást érik a klímatudatos, környezetileg mélységesen felelős kezdeményezések:

mára az úgynevezett környezetvédelem élelmes üzletemberek, szavazatvadász politikusok, tudományos szélhámosok, megélhetési civilek kedves foglalatossága lett. Ehhez képest alig esik szó arról, mit kezdjünk a politikai-gazdasági rendszerrel, amelynek működési logikája létforrásaink mielőbbi elpusztítását hasznosnak és észszerűnek, egyenesen elkerülhetetlennek tünteti fel.

bezöldítés

A politikai ökológia irodalmának nagyobb része el sem jut a szó szorosabb értelmében „politikai” kérdésekig. Rámutat az ökoszisztémák összeomlása és a romlást előidéző fenntarthatatlan társadalmi gyakorlat közötti összefüggésre, de mondanivalója azokon a szemléleti kereteken belül mozog, amelyekkel a kortárs politikai filozófia magyarázza és végső soron igazolja ezt a gyakorlatot. Ki-ki politikai szocializációjának megfelelően vallja magát zöld szocialistának, zöld liberálisnak vagy zöld konzervatívnak, s bizonygatja, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolása vagy a „szennyező fizet” elv bevezetése, a visszatérés a hagyományos értékekhez, a piac megregulázása vagy éppen a piactorzító intézkedések tilalma, a határozott fellépés az önző nacionalizmus vagy a kozmopolita mérték ellen alkalmas arra, hogy elkerüljük a katasztrófát. Igazolják a hiedelmet, hogy a huszonegyedik század új kihívásaira a választ 18–19. századi eszmetörténeti örökségünkben kell keresnünk, ezáltal megkönnyítik a régivágású politikai programok bezöldítését.

Árulkodó, hogy az ökológiai politikának nincsenek ellenségei. Mert ugye, ki akarná a klímaváltozást? Melyik párt programján szerepelne a beporzó rovarok elpusztítása, az ivóvíz-források elszennyezése vagy az értelmes munka lélektelen robottá változtatása? Versenybe szállhat-e mostantól a választók bizalmáért olyan politikus, aki ne ígérné meg a környezet védelmét? Persze nem úgy, ahogyan az elvakult méregzöldek képzelik – akik különben is mindenre csak nemet tudnak mondani –, hanem az adott rendszer kínálta lehetőségeken belül.

Könyvemben ^[1] egy ökológiai belátásokra következetesen építő eredeti zöld politikai filozófia szükségessége és lehetősége mellett szóló érveket igyekeztem felsorakoztatni. Azt állítottam, hogy egy katasztrófát nem lehet igazságosan elosztani, és a termelés fokozása – az élővilág egyre gyorsabb ütemű átalakítása hulladékká – az ínség új nemeit nemhogy eltüntetné, inkább súlyosbítja. A természeti folyamatok és az emberi vágyak feletti ellenőrzést szolgáló, egyre precízebb számítások, az anyagi javak bősége, a rendelkezésünkre álló adatok mérhetetlen tömege, a jobb higiénés viszonyoknak köszönhető hatalmas népességszaporulat – csupa olyasmibe pusztulunk bele, amivel büszkélkedni szoktunk. Vesztünket nem a tudatlanság, hanem megnövekedett tudásunk okozza. Az összeomlás nem bűneink büntetése, hanem erényeink jutalma lesz. Ez pedig arra int, hogy magáról a tudásról, a jó emberi életről és a jó kormányzásról alkotott alapvető meggyőződéseinket kellene felülvizsgáljunk.

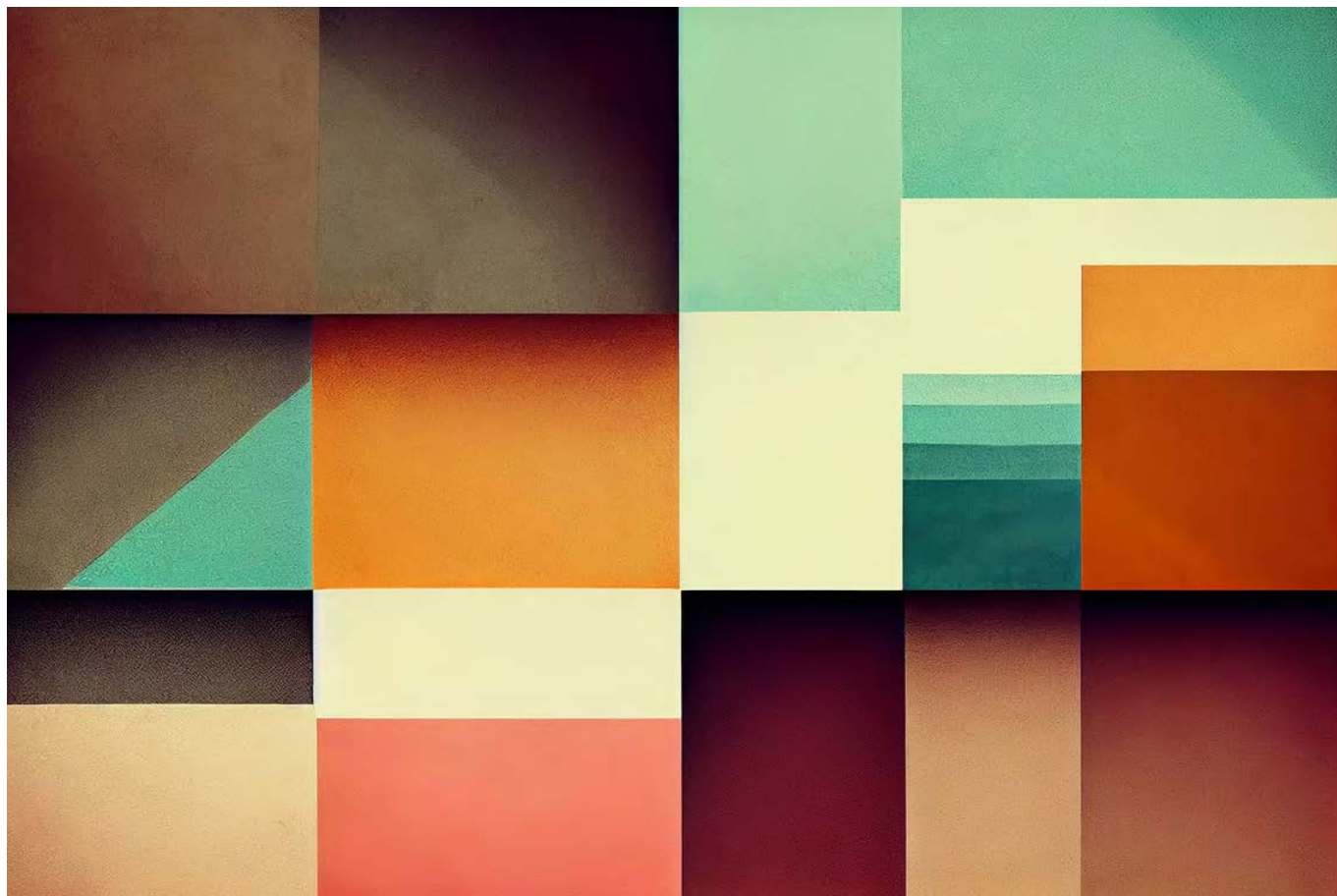
tökéletes kudarc

Az emberi kapcsolatokban vagy a kényszer uralkodik, vagy a kölcsönös megértés és jóakarát, amely a mások igazságának figyelembevételére ösztönöz. Nincs

harmadik megoldás, ez a kettő pedig kizárja egymást. A

reménység, hogy a kényszer uralmától megszabadulhatunk úgy is, hogy fokozzuk a természettel szemben alkalmazott erőszakot, tökéletes kudarcot vallott. A hatalom, amelyet az emberiség a természet erői felett szerzett, a végletekig növelte az egyén kiszolgáltatottságát a társadalmi viszonyoknak. A hatékonysági verseny és a hatalomkoncentráció kéréhetetlen logikája eltüntette az életformák gazdag sokféleségét, a természetben ugyanúgy, mint a kultúrában.

A racionális társadalomszervezés két alapvető intézménye, a jogállam és a piaci csere sem együtt, sem külön-külön nem biztosítanak többé alkalmas kereteket a kölcsönös megértésen és jóakaraton alapuló együttműködés számára. Az ellenőrzésükre és érdemi befolyásolásukra képes politikai közösségeket pedig felszámolta, magába olvasztotta az ipari tömegtársadalom. A technológiai rendszerekben, informatikai hálózatokban, bürokratikus eljárásokban és árfolyamokban intézményesülő személytelen kényszer feleslegessé, gyakorlatilag lehetlenné teszi a kultúrák párbeszédét, sőt, magát a kulturális párbeszédet, a társadalmi együttműködés alapját. Többé nincs, aki szót emeljen létforrásaink épsége, az életformák sokfélesége, a helyi érdekek védelmében, s nincs is hol szót emelni értük, hiszen az erőviszonyok mérlegelésén és fegyveres fenyegetésen alapuló globális tranzakciókban ezek az értékek semmiféle szerepet nem játszanak. A második ezredfordulóra így minden számottevő akadály elhárult a globális üzleti hálózatok és a velük összefonódott politikai rezsimek totális uralmának útjából. Az információ, a vagyon és a kényszerítő eszközök ilyen mértékű összpontosítására hiába keresnénk példát az emberiség történetében.

A kényszert a megértés és a jóakarát nem győzheti le. Ha mégis azt szeretnénk, hogy ez utóbbiak jussanak túlsúlyba az emberek érintkezésében, a kényszert nem megszüntetni kell – ez, sajnos, lehetetlen, hiszen az intézményesülés lényegi velejárója –, hanem kiegyensúlyozni és semlegesíteni. Ez a belátás megkerülhetetlen azok számára, akik napjainkban politikai eszközöket keresnek az emberhez méltó létezés fizikai és szellemi feltételeinek megmentésére.

Az ökológiai színezetet erősítené, ha sejtésemet az élő rendszerek elméletéből vett érvekkel támasztanám alá. Meg is tehetném, de bevallom, hogy nem onnan származik. Simone Weil hátrahagyott jegyzeteiből merítettem. Ezért most, mintegy utószóként megpróbálom rekonstruálni az ő ide vezető gondolatmenetét.

Az anarchista filozófus – keresztény misztikus, üldözött zsidó, francia ellenálló – kiindulópontja ugyanaz a kérdés volt, ami kortársait, a racionális uralom természetéről értekező Horkheimert és Adornót foglalkoztatta: miképpen lett az ember saját művének rabszolgája? Miféle csapdába estünk? „*A kapitalizmusnak* – írja

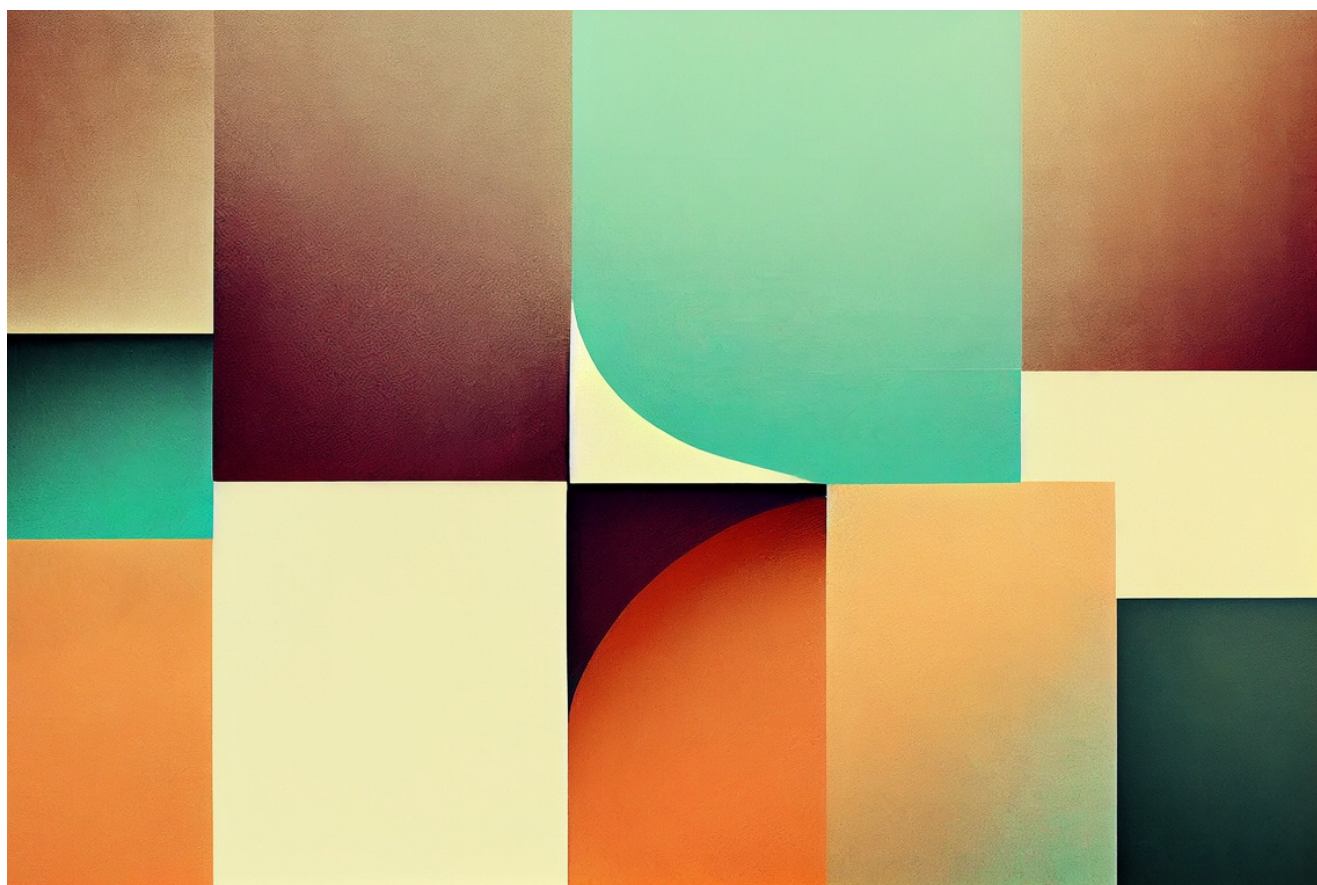
Weil – *sikerült felszabadítania az emberi kollektívumot a természet rabságából. Csakhogy maga a kollektívum az egyénhez való viszonyában megörökölte azt az elnyomó szerepet, amelyet eddig a természet töltött be.*"^[2] Ő azonban ebből egyszerűbb, mondhatni naivabb, mindenesetre radikálisabb következtetésre jut, mint az elidegenedés frankfurti filozófusai. „*A személy természete szerint alá van vetve a kollektivitásnak. A jog természete szerint függvénye az erőnek. Azok a tévedések és hazugságok, amelyek ezt elleplezik, rendkívül veszélyesek, mivel meggátolják, hogy segítségül folyamodjunk ahhoz, ami kívül esik az erőszakon és védelmet nyújt ellene, vagyis ahhoz a másik erőhöz, amit a szellem kisugárzása jelent.*"^[3] Nos, ezek a tévedések és hazugságok, amelyekre Weil utal, a modern politikai filozófia előfeltevései.

Újabb és újabb utópiák

Mert a társas viszonyaitól függetlenül, „pontszerű” egyén koncepciója nem vesz tudomást eredendő egymásrataltságnak tényéről: hogy a szabadság nem elválaszt, hanem összeköt társainkkal. Ha ettől a köteléktől eltekintünk, nem juthatunk más következtetésre, mint az elnyomott egyén jogainak kikényszerítésével kapcsolatos újabb és újabb utópiákhoz. Megvalósításuk kísérlete rendszerint csak fokozza az ember elszigeteltségét és növeli kiszolgáltatottságát a „szabadság rendjét” vagy „társadalmi igazságosságot” ígérő újabb és újabb intézmények személytelen hatalmának.

Weil szerint hiábavaló minden igyekezet, amely arra irányul, hogy új, igazságosabb szabályok bevezetésével iktassa ki az emberek társadalmi érintkezéséből az elnyomást és az erőszakot. A felvilágosult modernitás kísérlete a történelmet mozgató erők humanizálására öncsalásnak bizonyult. „*A haszonelvűség ennek a kísérletnek volt a gyümölcse. Feltételezett egy olyan csodás kis mechanizmust, amely révén az erő, belépve az emberi kapcsolatok szférájába, automatikusan igazságot teremt. Egy ilyen mechanizmus létezésébe vetett hiten alapult a tizenkilencedik századi középosztályok gazdasági liberalizmusa. Az egyetlen kikötés, hogy az erőnek ahhoz, hogy az igazság automatikus előállítója lehessen, pénzformát kell öltetnie, kizárva a fegyverek vagy a politikai hatalom használatát.*"^[4] De a pénzforma

látszólagos semlegessége, amely mindent mindennel összemérhetővé tesz és „objektív” mennyiségi összefüggéseként érvényesíti a kényszerű alá- és fölérendeltségi viszonyokat, hatalmas hazugság. Ennek a hazugságnak az összebékítése az egyén szabadságával vagy a társadalmi igazságosság elvével képtelenség. A náci demagógia elsőpró sikerét ennek tulajdonítja. Hitlerrel, írja, egy koherens hazugság győzött egy inkohereus felett.

Nincs más választás, olvasom utolsó művében, „*vagy fel kell fedezni a világegyetemben egy másfajta princípiumot, vagy el kell ismerni, hogy az erő az egyetlen úr, és uralja az emberi kapcsolatokat is.*”^[5] Nem az a kérdés, hogy mit tartunk előnyösebbnek, ha a tudományos tervezés, a többségi akarat vagy mégis inkább az egyéni nyereségvágy szabályozza az erők játékát, hanem hogy elfogadjuk-e az erőszak uralmát a társadalmi érintkezésben. Márpedig el kell fogadnunk, ha nem rendelkezünk egy másik elvvel, amely szembeállítható a nyers erőviszonyok szükségszerűségével.

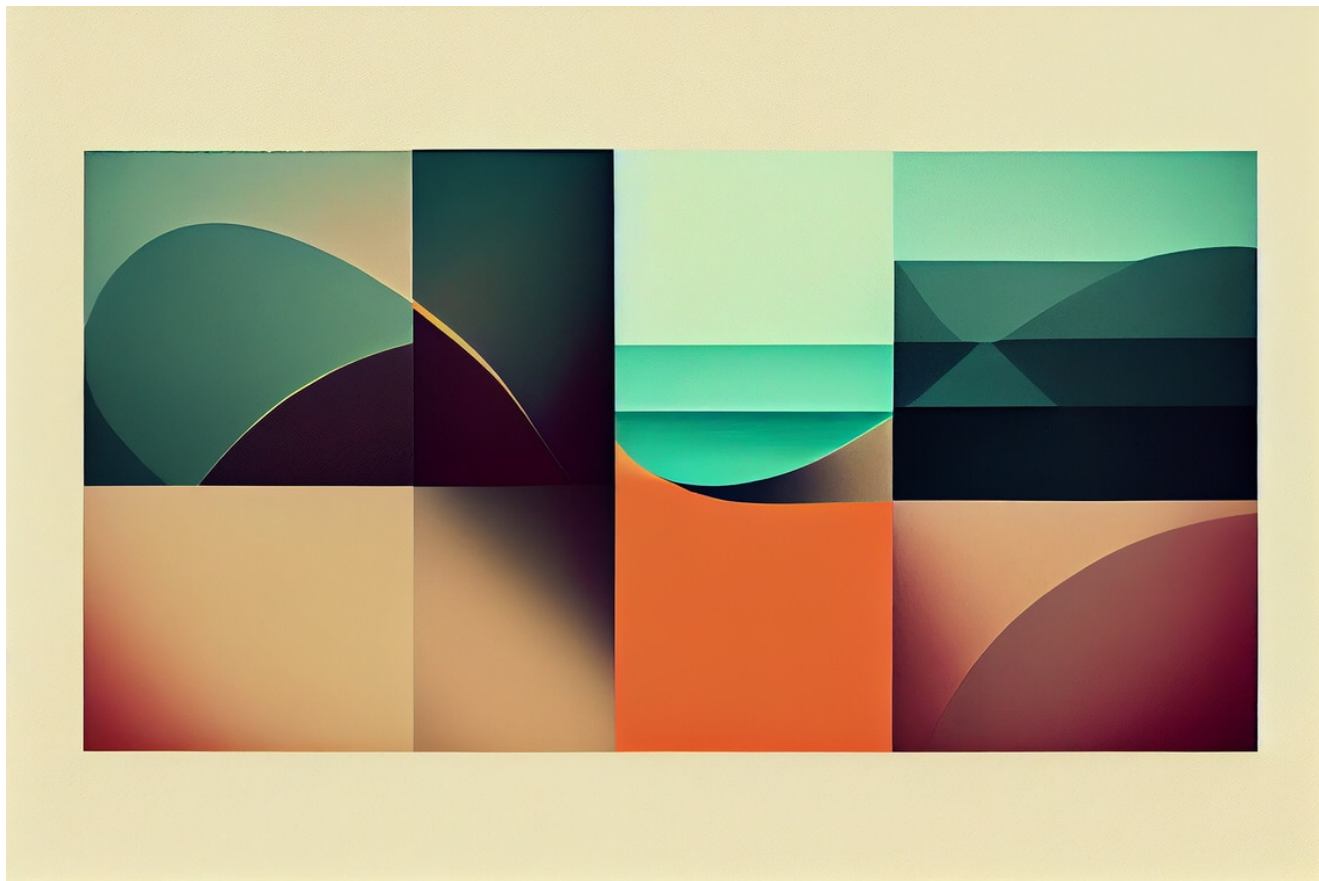
Csakhogya ez a másfajta princípium létezik! Létezik és kevesen vonnák kétségbe fundamentális jelentőségét az emberi érintkezésben. Ami megvéd az erőszaktól és amit Weil a szellem kisugárzásának nevez, az maga az értelem, de nem az az értelem, amely az észszerű kiszámítás képében az ipari társadalom rendjén őröködik, hanem a mások *megértésének* a képessége, amely az emberek között merőben másfajta kapcsolatot létesít. A megértő részvétel a mások életében pontosan az ellenkezője a bánni-tudásnak, a *tudás-hatalomnak*. Nemhogya segítene, egyenesen képtelenné tesz arra, hogya elbánj velük, kárt tegyél bennük vagy uralkodni akarj felettük (ahogyan ezt Emmanuel Lévinas magyarázza).

inkoherens hazugság

Simone Weil – és mások, például Alasdair MacIntyre – nyomán tehát bátran állíthatjuk, hogya a modern nyugati civilizáció alapját képező inkoherens hazugság nem egyéb, mint hogya a

jóakaratot és a kölcsönös segítséget, amit a magánérintkezésben változatlanul kívánatosnak találtak, kirekesztették a politikai közösséget fenntartó alapelvek sorából. Olyan társadalomszervezési technikákkal kísérleteztek, amelyek a hatalom eszközeinek optimális elosztását és maximálisan hatékony alkalmazását ígérték, remélve, hogya ezek képesek fenntartani a sikeres együttműködést, függetlenül az egyének jó- vagy rosszindulatú magatartásától. E technikák bevezetése, mint minden technológiai rendszeré, teljes alkalmazkodást kívánt a résztvevőktől, és megkövetelte a kényszer durvább vagy finomabb, közvetlen vagy közvetett formáinak igénybevételét azokkal szemben, akik erre nem voltak hajlandóak. Ez pedig, a játékszabályok látszólagos részrehajlatlansága dacára nem vezethetett más eredményre, mint az ilyen vagy olyan úton hatalommá konvertált erőfölény legalizálásához. Minél nagyobb ez a hatalom, annál kikezdhettelebbé teszi azoknak az uralmát, akik rendelkeznek vele, és annál kilátástalanabbá azoknak a helyzetét, akik megpróbálnak uralmukkal szembeszállni. Ez ugyanúgy érvényes ma az iszlám fundamentalisták vagy a kínai és orosz diktátorok hatalmára, mint a multinacionális üzleti hálózatokéra. Könnyen lehet, máris túl késő, hogya az emberiség változtasson

ezen a helyzeten, amely sorsát néhány ezer dúsgazdag ember és az ő állig felfegyverzett zsoldosai, tudósai és informatikusaik kezébe helyezte. A koherens hazugság, mondaná Weil, győzelmet aratott az inkoherens felett.

De ő maga nem engedte át magát a kétségbeesésnek: *„Ahol az erő uralkodik, ott az igazság lehetetlen. Csakhogy az igazsággal nem ez a helyzet, tudjuk tapasztalatból. Az valóságosan létezik az emberek szívében. Az emberi szív struktúrája éppolyan realitás, mint a világegyetem bármely más realitása”* [6], jegyzi fel 1943-ban, a szentek és az örültek magabiztosságával. Nem mintha illúziókban ringatná magát – legalábbis nem az emberi szív jósága felől. (Azért a szív struktúrájáról beszél és nem a szívről, mivel meggyőződése szerint nem az a tiszteletre méltó bennünk, ami személyes, hanem a felemelkedés lehetősége a személyfelettihez, amely mindannyiunk számára adott.) Tudja, hogy az emberekben az elviselt szenvedés és az elkövetkezendőktől való rettegés nem sok jóakaratot hagyott, még kevesebb áldozatkészséget egymás iránt. Nem az igazságot akarják, inkább kellő hatalmat ahhoz, hogy igazságtalanok lehessenek. Ezért a szabadság önmagában, mármint az

autonóm egyének uralom- és hierarchia-mentes társulása aligha teremtené jó vagy akár csak elviselhető társadalmat, látja be az egykori anarchista harcos. *„Mivel nem várhatjuk el egy olyan embertől, akiben nem működik a kegyelem, hogy igaz legyen, úgy kell megszervezni a társadalmat, hogy az igazságtalanságok egymást büntessék valami folytonos ide-oda ingázásban. Csak az egyensúly semmisítheti meg az erőt. Ha tudjuk, hol vált kiegyensúlyozatlanná a társadalom, minden lehető meg kell tennünk azért, hogy a könnyebbik serpenyőbe súlyt helyezzünk (...) Ügyelni kell az egyensúlyra és mindig készen kell állnunk arra, hogy átálljunk a másik oldalra, mint maga az igazság, 'amely mindig menekül a győztesek táborából'. Ezt fejtegeti a Gorgiász a geometriáról szóló híres szakaszában. A dolgok természetében sohasem lehetséges a határtalan növekedés: a világ mindenestül a mértéken és az egyensúlyon alapszik, ugyanúgy a város is.”* ^[7]

Szilárd talajt fog végre a lábunk: vissza Platónhoz, vissza Arisztotelészhez. De hol itt a látnivaló? Nos, a szabadság hívei legalább száz esztendeje azon versengenek, ki tud az emberi viszonyokban több „elnyomó struktúrát” fölfedezni: a munkamegosztásban, a kultúrában, a vallásban, a közhatalom körül, nemek és fajok között és így tovább. Fáradhatatlanul biztatnak a fennálló viszonyok mélyén rejlő erőszak, kirekesztés és kisajátítás felszámolására; szemünkre hányják, ha ezt elmulasztjuk, és ingerülten háritják el a felelősséget, ha követőik igyekezetéből egyre újabb és kegyetlenebb elnyomó rendszerek támadnak. Kevesen akadtak közöttük, akik eljutottak odáig, hogy belássák a társadalmi viszonyok aszimmetriájának szükségszerűségét és az intézményekben rejlő kényszer elkerülhetetlenségét, vagy ha belátták, lemondjanak arról, hogy ezt a kényszert a nemes cél, az aszimmetriák szimmetrikussá kalapálása szolgálatába állítsák, kerül, amibe kerül. Weil arra emlékeztet, hogy a kölcsönös megértésen és egymás elfogadásán alapuló rend útjában álló kényszerintézményeket az emberiség történelme során sohasem sikerült és nem is lehet felszámolni, legfeljebb kijátszani lehetne ezeket egymás ellenében. A kényszermentesség kívánatos állapotához akkor kerülünk a legközelebb, ha ezek az erők kölcsönösen kiegyenlítik, kioltják egymást, és így a lehető legkevésbé akadályozzák a politikai közösség tagjait az igazság keresésében. Egészen egyszerűen

abban, hogy egymással szót értsenek és méltányos, mindig újrakezdődő párbeszédet folytathassanak közös céljaikról, ez lévén a politika eredeti értelme s az egyetlen, ami elviselhetővé teszi együttélésüket.

Önkéntes megegyezés

Fejtegetéseimből talán kiderült, hogy ez a meggyőződés lényegesen többet követel híveitől, mint a hatalom megosztását vagy a piac korlátozását. Egy harmadik szabályozó elvet

kíván a jogaiba visszahelyezni a bürokratikus racionalitás és a piaci verseny mellett, akár e kettő ellenében is, a legitimitás végső forrásaként: az önkéntes megegyezést (és értelmes egyet-nem-értést). Ez a program, amit szerzőink korábban az önszerveződés, a konvivialitás és a deliberáció fogalmával jellemeztek, semmi esetre sem új. Jól ismert azoknak az újfajta közösségeknek az életéből, amelyek a modern polgári társadalom kialakulása körül legalább olyan nélkülözhetetlen szerepet töltek be, mint az állam és a piac. De az is bizonyos, hogy a függés közösségeinktől, és ami ezzel jár, az egyetértés követelménye önmagában ugyanolyan vagy még kegyetlenebb zsarnoka lehet az egyénnek, mint az állam rendje vagy a gazdasági hatékonyság kényszere. Be kellett látnunk, hogy csak e három erő egyensúlya ígér az egyén számára elviselhető viszonyokat, amennyiben egymást relativizálják, semlegesítik. Bár a biológiai párhuzamokkal nem lehet eléggé óvatosan bánni társadalmi jelenségek vizsgálatánál, mégis érdemes figyelembe venni, hogy az élő rendszerekben zajló folyamatok egyensúlyát sosem egyetlen szabályozó rendszer működése tartja fenn. Minél bonyolultabb egy rendszer, minél többféle teljesítményre képes, annál összetettebb a szabályozás és bonyolultabb a szabályozó alrendszerek viszonya egymáshoz.

Amit bizonyosan állíthatunk, hogy ez a szüntelenül megbomló dinamikus egyensúly – az önszerveződés lényege – csak addig állítható helyre, ameddig a szervezet mérete a társulás természetének megfelel. Ezért az ökológiai fordulat a politikában mindenekelőtt az emberi lépték helyreállítását jelenti, azaz decentralizációt az élet valamennyi területén. A mintát ehhez – a mintázatok tarka sokféleségét – a helyi közösségek küzdelme fogja megteremteni az önrendelkezésért, ami rövidesen a túlélés egyedüli útja lesz számukra. Mert *„a mi civilizációnk összeomlása után két dolog következhet: vagy teljesen tönkremegy, mint az ókori civilizáció, vagy alkalmazkodik egy decentralizált világhoz. Amit tehetünk, nem az, hogy megtörjük a centralizációt (az automatikusan, lavinaként halad a katasztrófaig), hanem hogy előkészítsük a jövőt.”* ^[8]

1. Az írás *The Philosophy of Eco-Politics* című, a L'Harmattan Kiadónál 2022-ben megjelent kötet zárófejezete alapján készült. ↑
2. Simone Weil: *Jegyzetfüzet*, 165. o. Új Ember – Új Mandátum, Budapest 2003. Ford.: Jelenits István ↑
3. Simone Weil: *Ami személyes és ami szent* – válogatott írások, 81. o. Vigilia, Budapest, 1983. Ford.: Pilinszky János ↑

4. Simone Weil: *Begyökerezettség*, 255. o. Gondolat, Budapest, 2012. Ford.: Gutbrod Gizella ↑
5. i. m. 254. o. ↑
6. i. m. 256. o. ↑
7. Simone Weil: *Jegyzetfüzet*, 182. o. Új Ember - Új Mandátum, Budapest 2003. Ford.: Jelenits István ↑
8. i. m. 187. o. ↑

kép | adobe.com